

keresztyén igazság

az Ordass Lajos Alapítvány negyedévi folyóirata

.....
Új folyam 99. szám

2013. 3. szám

tartalom

igehirdetés

Kovács László: Sem magasság, sem mélység... / 1

lutheri teológiáról mindenkinek

Véghelyi Antal: Luther az akarat szabadságáról II. / 2

emlékezünk

Vajta Vilmos: Ordass Lajos / 7

Böröcz Enikő: „Jól van, jó és hú szolgám” / 9

tanulmányok

Tubán József: Identitás és tolerancia II. / 15

Weltler Gábor: A megtérés kívánalma hitvallási irataink alapján / 22

Dedinszky Gyula: A keresztyénség hatása magyar anyanyelvünkre / 33

könyvismertetés

ifj. Zászkaliczky Pál: Tanúskodni a lelkiismeret nyugalmaért / 41

tartalmi összesítők / 44

Folyóiratunk ezen számának megjelenését
a Nemzeti Kulturális Alap támogatta.

Nemzeti Kulturális Alap

keresztyén igazság Az Ordass Lajos Alapítvány negyedévi folyóirata

Független evangélikus teológiai és kritikai lap

Új folyam 99. szám – 2013. 3. szám

Szerkesztette a Szerkesztőbizottság megbízásából: Isó Dorottya

A szerkesztőbizottság tagjai: Cserhátiné Szabó Izabella, Isó Dorottya, Ittész János,
Jankovits Béla, Kovács László, Tubán József

Felelős kiadó: ifj. Zászkaliczky Pál

Kiadóhivatal: 1171 Budapest, Lenkeház u. 7.

Bankszámlaszám: 10700732-49912407-51100005

Tördelőszerkesztő: Erdészné Kárpáti Judit

Nyomdai kivitelezés: OOK-Press Kft., Veszprém **Felelős vezető:** Szatmáry Attila
HU ISSN 0865-2163 – Törzsszám: 1996/320 – Eng.szám: III./E1/20/1989

Sem magasság, sem mélység...

Mert meg vagyok győződve, hogy sem halál, sem élet, sem angyalok, sem fejedelmek, sem jelenvalók, sem eljövendők, sem hatalmak, sem magasság, sem mélység, sem semmiféle más teremtmény nem választhat el minket az Isten szeretetétől, amely megjelent Jézus Krisztusban, a mi Urunkban. (Róm 8,38–39)

Minden kezdet nehéz – tartja a közmondás. Talán akkor valamivel könnyebb az újnak nekiindulni, ha már nem egészen ismeretlen útra lép a lábunk. Elkezdődik az új tanév. Sok diák már nem is a megszokott iskolapadokat koptatja tovább, hanem másik oktatási intézményben folytatja tovább tanulmányait. A tanévkezdet napján az egyházi életben is új munkaévet kezdünk. Új tervekkel, ötletekkel, lendülettel és lelkesedéssel indulunk, de az is lehet, hogy már csak a régi, füstbe ment terveket szeretnénk valahogyan mégis megvalósítani. Ötleteink kifogytak, lendületünk megtorpant, lelkesedésünk már régen takaréklángon ég. Legyünk bár lelkesek vagy rezignáltak, de ismét újat kezdünk, és az új kezdet bizony nehéz.

Egyházunk új munkaévének kezdetére talán az eddigieknél is több kérdőjel vet árnyékot. Ilyen például a most induló tanévben bevezetendő, kötelező erkölcsstan helyett választható iskolai hitoktatás. Ez a feladat minden bizonnyal lelkiismeretünkben is komolyan megterheli majd lelkészeinket, hiszen gyakran szembesülnek majd azzal, hogy legjobb szándékuk ellenére sem lesznek képesek egy időben több hittanórát megtartani. Eközben a központilag fölvezetett, nagy ívű stratégiák mintha egyre távolabbról szemlélnék azt, hogy gyülekezeteink többsége létszámában fogyatkozik, belső tartásában folyamatosan gyengül, hitvallásosságában pedig rogyadozik. Mindezt meggondolva és átérezve nehéz elindulni, nehéz újat kezdeni, de talán a legnehezebb az, hogy reménység híján is reméljünk. Mindhiába a legkiválóbb stratégia, a legkreatívabb ötletbörze, ha hiányzik a belső erő, a lendület és a bizonyosság, egyszerűen a meggyőződés.

Pál apostol éppen arról a meggyőződésről tesz tanúságot, amely nélkül nincs sem ereje, sem igazi öröme, sem élő reménysége életünknek, szolgálatunknak. Sok nehézség, megpróbáltatás között szilárdult meg az apostolban az a meggyőződés, hogy Istennek irgalmas szeretetétől, amely Jézus Krisztusban jelent meg, valóban senki és semmi nem képes minket elválasztani. Az apostol fölsorolásához hozzátehetjük, hogy még a mi bűnünk (hitetlenségünk) és abból fakadó vétkeink sem választhatnak el minket Istentől, hiszen Krisztus a bűn és a halál fölött is győztes Úr. Mindez sokkal több, mint a jövőre néző reménység. Olyan valóság ez, amely Isten ígérete és ajándéka.

Hogyan ajándékozta nekünk ezt a meggyőződést Istenünk? Igéjében, a keresztségben és úrvacsorában, a sok emberi torzulást hordozó, mégis a Krisztus testének vallott és megélt Egyház közösségében. Az igazi bátorítás, lendület, reménység az új kezdetek idején is abból a meggyőződésből fakad, hogy Isten Krisztusban ma is irgalmas szeretetének közösségébe von minket az ígérel a Szentlélek ereje által, és tőle immár senki és semmi nem választhat el minket. Csak ezzel a meggyőződéssel érdemes bármi újat kezdenünk az Atya, Fiú, Szentlélek nevében, hogy majd a célhoz is Krisztussal, Krisztus által érjünk.

Luther az akarat szabadságáról

II.

Istennek a kereszti kinyilatkoztatásában megnyilvánuló akarata

Istennek a kereszti kinyilatkoztatásában megnyilvánuló akarátát nem lehet szebben összefoglalni, mint ahogy Pál apostol teszi 1Tim 2,3–4-ben: »*Ez jó és kedves a mi üdvözítő Istenünk színe előtt, aki azt akarja, hogy minden ember üdvözljön, és eljusson az igazság megismerésére.*« Luther is ezt tekinti az önmagát kinyilatkoztató Isten, a *Deus revelatus* akarátának. De Luther az Isten akarátáról folyó disputa során is számol azazal, hogy Isten *természete* szerint – in maiestate et natura sua – elrejtőzködő Isten, *Deus absconditus* (Ézs 45,15), akinek „*akarata kifürkészhetetlen*” (Lásd: Ézs 55,8–9; Ézs 40,28; Rm 11,33–36). Isten éppen azért látta szükségesnek, hogy kinyilatkoztassa magát és akarátát igéje, de legfőképpen a Krisztus keresztyje által, mert ahogy Isten önmagában létezik (*Deus a se, Deus ipse*), számunkra teljesen hozzáférhetetlen, megközelíthetetlen, megismerhetetlen. És Luther számára nem kérdés, hogy ez a kinyilatkoztatás után és ellenére is igaz.

Azt tapasztaljuk, hogy Isten homlokegyenest az ellenkezőjét teszi mindannak, mint amit igéje és a kereszti kinyilatkoztat.

Ezért is figyelmezteti Erasmust: nem mindegy, hogy a kinyilatkoztatás alapján beszélünk-e Istenről és Isten akarátáról, vagy a kinyilatkoztatástól függetlenül próbáljuk Isten

cselekedeteit értelmezni, és az azokban megnyilvánuló akarátát kutatni. Mert Isten kinyilatkoztatott akarátát az emberi értelem megismerőkéességének korlátai miatt cselekedeteiben nemhogy nem látjuk igazolódni, hanem azt tapasztaljuk, hogy Isten homlokegyenest az ellenkezőjét teszi mindannak, mint amit igéje és a kereszti kinyilatkoztat. Ezzel együtt vallanunk kell, hogy mégis Isten az, aki mindent cselekszik és mindent teremt, „munkál életet, halált és mindent mindenekben”.

Loewenich a *Theologia crucis* c. műve 30. oldalán ezt így értékeli: „Ez a *Deus absconditus* a kettős predestináció Istene. Ő keményíti meg a fáraót, ő vetette el Ézsaut, mielőtt a fiú testet öltött volna. »Akarata kifürkészhetetlen, sőt megismerhetetlen!« Ha Erasmus emiatt azt hiszi, hogy az ezékieli igehellyel bebizonyította a szabad akarat szükségességét, akkor téved: nem számolt a *Deus absconditusszal*. ... »Hagynunk kell tehát Istent fenségében és saját természetében, mert így minekünk semmi dolgunk vele, és így nem is akarta, hogy foglalkozunk vele.« Luther azt tanácsolja, hogy az igéhez, tehát a kinyilatkoztatott Istenhez tartsuk magunkat, és ne az elrejtőzködő Isten titkán töprengjünk.”

Luther istenképe mégsem dualista. Bár éles különbséget tesz *Deus absconditus* és *Deus revelatus* között, bármelyikről is beszél, mindig ugyanarról az Istenről beszél. Mégis ragaszkodik hozzá, hogy amit a *Deus revelatus*ról mondhatunk, az nem állítható a *Deus absconditus*ról, és megfordítva. Luther ezzel a különbségtétellel arra hívja fel a figyelmet,

hogy az embernek Istennel kétféleképpen van találkozása. Egyrészt Isten keres és megszólít bennünket igéjében és a kereszty kinyilatkoztatásában, másrészt cselekedeteiben találkozunk vele az élet minden pillanatában, hiszen valóban Isten az, aki mindent cselekszik és mindent terem, „munkál életet, halált és mindent mindenkben”.

Luther arra figyelmeztet, hogy ne ez utóbbiból próbáljunk Isten akaratára következtetni. Hanem – függetlenül attól, hogy miként tapasztaljuk Isten cselekvését – ragaszkodjunk a kereszty kinyilatkoztatásához: Isten *»azt akarja, hogy minden ember üdvözüljön, és eljusson az igazság megismerésére.«* Bármit tapasztalunk is, *higgyük*, hogy általa számunkra ki nem kutatható módon Isten kinyilatkoztatott akarata valósul meg: *»hogy minden ember üdvözüljön, és eljusson az igazság megismerésére.«* Higgyük, hogy minden, ami történik, ennek a szent isteni akaratnak a szolgálatában áll. Akkor is, ha értelmünk úgy ítéli, hogy szöges ellentétben áll vele. Mert *»A hit a remélt dolgokban való bizalom, és a nem látható dolgok létéről való meggyőződés.«* (Zsid 11,1) Ez a hit azonban

végül látássá válik, de csak akkor, amikor Isten minden művét befejezte. Utólag megláthatjuk majd, hogy Isten valóban mindent azért tett, mindent arra használt fel, és mindent azért engedte meg, hogy általa üdvözítő akaratát célhoz juttassa.

De az Isten igéje és cselekvése közt tapasztalható ellentmondást már a kinyilatkoztatás módja is magában rejti. Luther szerint azért van ez így, mert már a kinyilatkoztatás is a hitnek szól, és nem az értelemnek. Az értelem a kinyilatkoztatáson csak botránkozni tud. A kereszty számára botrány. Mert az értelem a keresztyen mindannak ellentétét látja, mint amit a kereszty kinyilatkoztat. Az értelem a megváltás Jézusra bízott isteni művének totális csődjét szemléli a keresztyen. Ezzel szemben a hit a keresztyen a megváltás művének beteljesedését látja. Az értelem a keresztyen nemcsak Isten ellenségeinek diadalát szemléli, nemcsak a kinyilatkoztatott isteni akarat megghiúsulását látja, hanem azt tapasztalja, hogy maga Isten az, aki kinyilatkoztatott akaratával ellentétesen cselekszik: kárhozatra akarja ítélni az egész emberi nemet, és ennek az ítéletnek a jogos indokát és igazolását teremti meg a keresztyen, amikor engedi, hogy az ártatlannal, Isten Fiával azt tegyenek az emberek, amit akarnak. Csak a hit hallja, amint Jézus kiontott vére – szó szerinti fordításban – *»jobbért kiált, mint Ábel vére«* (Zsid

12,24): nem bosszúért, hanem bocsánatért kiált mindazok számára, akik kiontásában bűnösök. Így a hit a keresztyben Isten kinyilatkoztatott akaratának teljesülését szemléli, és annak igazolását, hogy Isten valóban *»azt akarja, hogy minden ember üdvözüljön, és eljusson az igazság megismerésére.«*

Erasmus – aki nem számol az elrejtőzködő Istennel – kibékíthetetlen ellentmondást lát abban, hogy Isten nem gyönyörködik a bűnös halálában, ugyanakkor halálát munkálja. Luther felfogá-

Bármit tapasztalunk is, *higgyük*, hogy általa számunkra ki nem kutatható módon Isten kinyilatkoztatott akarata valósul meg

Mert az értelem a keresztyen mindannak ellentétét látja, mint amit a kereszty kinyilatkoztat.

sában a hit számára ez csak annyit jelent, hogy Isten rejtettségben, »*sub contraria specie*«, azaz ellentétes külszín mögé rejtve viszi véghez kinyilatkoztatott akarátát, amit Ezékiel úgy fogalmaz meg, hogy Isten nem gyönyörködik a bűnös halálában, hanem azt akarja, hogy megtérjen és éljen, és amiről Pál apostol így tesz tanúságot: Isten »*azt akarja, hogy minden ember üdvözljön, és eljusson az igazság megismerésére.*« Isten tehát nem más akar, mint amit mond, viszont elrejtőzködve, »*sub contraria specie*«, azaz látszat szerint mindennek az ellenkezőjét cselekedve, népe halálát munkálva viszi véghez kinyilatkoztatott akarátát.

Isten minden más akaratot akarata szolgálatába kényszerít

A mondás azt tartja, hogy a pokol útjai csupa jó szándékkal vannak kiköveztve. Ebben sok igazság lehet. Hiszen az Isten akarátával ellentétes akarat megjelenésekor soha nem rossz akaratként mutatkozik be. Ellenben Isten akarátát igyekszik rossz színben feltüntetni. Ennek lehetünk tanúi a bibliai őstörténetben. A kísértő – a kígyó képében – az ember jóakarójaként jelenik meg. Így próbálja rávenni Ádámot és Évát, hogy szakítsanak és egyenek a tiltott fa gyümölcséből: »*Dehogy haltok meg! Hanem jól tudja Isten, hogy ha esztek belőle, megnyílik a szemetek, és olyanok lesztek, mint az Isten: tudni fogjátok, mi a jó, és mi a rossz.*«

Sokan kérdezték már, hogy Isten miért nem akadályozta meg az embert első rossz döntésének meghozatalában.

Jót akarni önmagában szép szándék. De ez önmagában kevés. Tudni is kell, hogy mi a valóban jó, hogy akarni tudjuk. Különben a jó akarárásának szándékával mégis a rosszat fogjuk akarni. Az őstörténet példájánál maradva: a lépre csalt ember bizonyára nem akart meghalni, amikor a kígyó szavának engedve szakított a tiltott fa gyümölcséből. Csupán olyan akart lenni, mint az Isten. Jó szándékkal bár, de mégis akarva hozott rossz döntést, amikor a fa gyümölcsét megízlelte. Ezzel a jó szándékú döntéssel helyezte el az első követ a pokol felé vivő úton.

Sokan kérdezték már, hogy Isten miért nem akadályozta meg az embert első rossz döntésének meghozatalában. És miért nem akadályozza meg azóta is a jó szándékkal hozott, de akaráttal ellenkező rossz döntéseinket?

Isten Isten. Valóban megtehetné, hogy a következményében rossz akaratú döntéseket, még ha jó szándékból fakadnak is, megakadályozza. De Isten semmit nem tesz ennek érdekében,

Isten az ember iránta való bizalmát teszi próbára.

hanem csak beszél. Kinyilatkoztatja akarátát, majd megtiltja, hogy az ember azzal ellentétes akaratú döntést hozzon. Aki hallgat rá, aki hisz a szavának, az tartózkodik a rossz akaratú döntések meghozatalától. Aki szavával szem-

ben bizalmatlan, az a tilalom ellenére is látszólag szabadon hozhat rossz akaratú döntést. Látszólag, mert az Isten szavahihetősége iránti kételyben elvesz az ember szabadsága, és a bűn kényszerre alá kerülve, rossz döntést kénytelen hozni. Az őstörténetbeli fáról is kinyilatkoztatta Isten, hogy gyümölcse halált hoz. Az ember viszont kételkedett Isten szavahihetőségében, és ez-

zel már bűnbe is esett. A bűn foglyaként – anélkül, hogy tudomása lett volna róla – már nem volt más lehetősége, mint hogy a kígyó szavának higgyen, és bár nem akart meghalni, akaratlanul szakított és evett a halálos gyümölcsből.

Isten az ember iránta való bizalmát teszi próbára, amikor egyrészt kinyilatkoztatja akaratát, mint az egyedüli jót, és tiltja az azzal ellenkező rosszat, másrészt mégis lehetőséget ad az embernek, hogy – akár jó szándékkal is – a rosszat akarja.

Mindez azért van, mert Isten az emberrel kölcsönös bizalmi viszonyt akar kialakítani. Ezért nem kényszeríti rá akaratát az emberre a választás lehetőségének megadása nélkül, noha megtehetné. Ha megtenné, bizonyonnyal minden sokkal egyszerűbb lenne, de az ember mégis boldogtalan lenne. Isten azonban nem olyan rövidlátó, mint azok a politikusok, akik erővel akarják a meggyőződésük szerinti jót a társadalomra kényszeríteni. Isten – mint a példázatbeli tékozló fiú apja – pontosan tudja, hogy ha a választás szabadságától megfosztva, erővel kötné magához az embert, akkor az ember pont olyan boldogtalan lenne, mint a tékozló fiú otthon maradt testvére, akinek nem volt módja elhagyni az atyai házat, aki mindig atyjával volt ugyan, de szíve mégsem volt soha az atyjáé, hiszen nem tud osztozni atyja örömeiben, amikor az elveszett fiú hazatér. Isten azonban az ember szívét szeretné megnyerni. Ezért nem köti gúzsba akaratát.

Isten azonban az ember szívét szeretné megnyerni. Ezért nem köti gúzsba akaratát.

Ez persze nem jelenti, hogy a bűn útját akaratlanul választó ember továbbra is szabad akaratlanul rendelkezne. De nem Isten köti gúzsba az akaratát, hanem a bűn, aminek a fogságába esett. Luther halálosan komolyan veszi Jézus szavát: »Bizony, bizony, mondom néktek, hogy aki bűnt cselekszik, a bűn szolgája.« (Jn 8,34) Aki pedig a bűn szolgája, az mindenesztől az. Az akaratát is beleértve.

Isten azonban nem házárjátékos. Számol teremtménye gyengeségével, és felelősséggel dönt úgy, hogy bár az ember könnyen a bűn szolgátságába eshet, mégis megadja neki a választás lehetőségét. Mert van mentő terve arra az esetre, ha az ember elbukja a próbát, és akaratával együtt a bűn szolgátságába esik. Ez a terv azon alapul, hogy Isten képes a vele ellentétes akaratot a maga akaratának szolgátságába kényszeríteni, akkor is, ha nem akadályozza meg, hanem érvényesülni engedi.

Luther abban látja az Isten és az ember döntése közötti alapvető különbséget, hogy amikor Isten dönt, már látja döntése következményét. Luther számára – szemben Kálvinnal – ez az isteni előrelátás, és előretudás igazírtelme. Míg az ember döntése következményét csak akkor látja meg, amikor már véghez vitte, megcselekedte, amit eldöntött. De Luther tovább megy, és azt mondja, hogy a sátán sem látja előre döntése következményét, hiszen a sátán is csak teremtmény. Ezért Isten a sátán rossz akaratú döntését, ha nem is akadályozza meg, a kimenetel szempontjából jóra tudja fordítani, úgy, hogy a maga jó akaratának szolgátságába

Isten képes a vele ellentétes akaratot a maga akaratának szolgátságába kényszeríteni.

ba kényszeríti. Erasmus nem érti, de az elrejtőzködő Isten ezért munkálja szájalom nélkül népe halálát: hiszen tudja, hogy abból majd feltámadás és új élet fog származni. Mert a cselekvésekor »sub contraria specie« elrejtőzködő Isten úgy vezet életre, hogy halálba visz. Valóban sírba visz, de csak azért, hogy megeleveníthessen. (Lásd 1Sám 2,6)

A kinyilatkoztatáson tájékozódó hit tehát már a megöklés, a sírba vitel fázisában is meg van győződve, hogy ez az út az életbe torkollik. A hit így hozza létre az Isten által kívánt bizalmi viszonyt: a hit megtanít a halálba vivő Istent úgy tisztelni, mint életre támasztót. Aki pedig így tiszteli Istent, annak már nem esik nehezére, hogy maga is Isten akaratát akarja. Itt van vége a bűn és a sátán hatalmának. Isten akaratát akarni – Luther szerint ez maga az üdvösség. Azt a bizalmi viszonyt Isten és ember között, amit a sátán az őstörténet tanúsága szerint látszólag már a csírájában megfojtott, mégis létrehozta a bűn fogságába esett ember szívében fellángoló hit. Ez az, amivel a sátán nem számolt. És ez az, amit Isten előre látott, amikor megadta az embernek az akaratlagos döntés képességét.

Ordass Lajosné képviselője 1995. január 25-én nyújtottam be keresetet a Déli Evangélikus Egyházkerületi Bírósághoz a Déli Evangélikus Egyházkerület Presbitériuma ellen, amelyben az 1958 júniusi egyházkormányzati döntésnek ítélettel történő semmissé nyilvánítását kértem, amelynek alapján Ordass Lajost püspöki tisztségétől másodízben is törvénytelenül eltávolították. A beadványban kitértem arra, hogy az 1957. évi 22. törvényre történő hivatkozás alaptalan volt, mert a püspök szolgálati viszonyát az 1956. évi állami rehabilitáció értelmében folyamatosnak kellett tekinteni, így tehát újabb állami jóváhagyásra nem volt szükség. Másrészt arra is hivatkoztam, hogy a presbitérium törvényes kötelezettségét azzal megszegte, hogy az Ordass ügyben történt törvénytelen állami beavatkozás ellen nem tiltakozott, hanem a püspöki tisztséget megürültnek jelentették ki, és új püspökválasztást rendeltek el, melynek kapcsán Káldy Zoltánt törvénytelenül választották meg.
(részlet Boleratzky Lóránd *Ordass püspök rehabilitációja* című munkájából)

Ordass Lajos¹

1901–1978

Az élete volt bizonyágtevés.

Férfikorának delelőjén kellett elhallgatnia. Bírái előtt harminc évvel ezelőtt mondott bizonyágtétele teljes benső békességről szólt. Azóta ezt sugározta életével a börtönből éppúgy, mint szerény otthonából. Krisztus tanúja maradt magányos csendjében. Hallgatása többet jelentett egyházának, mint a betanult szólamok folyama, mely elárasztotta az eltelt évtizedeket.

Pedig a szavaknak is mestere volt. Mint kézírása, úgy volt minden szava: gondosan megfaragva. Akik szónoklatokhoz szoktak, s nem az ige mélységeinek átélt üzenetére vártak, csalódhattak. De akik a Lélek hullámhosszán hallgatták, lenyűgözve döbbsenek rá Krisztus üzenetének megszólító kegyelmére. Így hallgatták őt otthoni szolgálati helyein, sőt – néhány kivételes alkalomkor – a világevangélikusság szószékén. Amikor onnan le kellett szállnia, magányában foglalta írásba a szavakat, melyeknek fedezete az élete volt.

Azért az igazságért élt és halt meg, mely Krisztusban testesült meg. Ha nem lett volna az igazság szerelmese, másképp alakulhatott volna az élete. Elmehetett volna más földre, hisz fölajánlották neki. Hívták is, de nem maradhatott másutt, mint az övéi között. A juhaitól elmenekülő pásztort – bármilyen veszedelem fenyegette is – nem tudta megérteni. Püspök maradt – vigyázó – akkor is, amikor nyájának élére mások furakodtak be. Közöttük volt akkor is, amikor nevét se említették s a felnövő új nemzedék elől eltitkolták, hogy ki ez az öregedő, hallgatag, sőt magára hagyott valaki, akivel nem ajánlatos társalogni.

Állhatatos volt mindhalálig. Akinek ez nem volt tetszésére, makacsnak gúnyolta. Pedig csak Urának engedelmeskedett azzal, hogy igen-je **igen**, s a nem **nem** volt számára. Ezért volt megbízható tárgyalófél az egyház legnehezebb óráiban is. Tudhatták, mert taktikai szempontok nélkül kimondotta, hol áll és mit vállal. Tudta, kinek kell szolgálnia, s ezért volt szabad szavaiban és cselekedeteiben. Nem tudott szolgai lenni.

Nem a látszat, hanem a látomás embere volt, akinek minden megnyilatkozása Jézusával való szembesítésből eredt. Ezért nem volt hajlítható. Nem tudott hűtlenné válni. Szabadságából az egyháza érdekében nem engedhetett. Visszavonultságában is szabadnak érezte magát, mert Urával maradt párbeszédben.

Kegyessége ennek a bensőséges közösségnek a kifejezése. A keresztfá tövében folytatott csendes beszélgetést Jézusával. Gyermeeki egyszerűséggel és bizalommal fordult ahhoz, aki előtt

Azért az igazságért élt és halt meg, mely Krisztusban testesült meg.

1 Az Ordass Lajos Alapítvány és lapja, a Keresztyén Igazság a Vajta Vilmos által Ordass Lajos halálának hírére az Utitárs című folyóiratba (Utitárs, Magyar evangéliumi lap 1978. 5. sz. XXII. évf.) írt nekrológiával, és Böröcz Enikő tanulmányával emlékezik a 35 éve elhunyt püspökre.

hite szerint egész élete nyitva volt: aki őt szerette; s akinek ezért vált szerelmesévé. Csak a lelki élet legnagyobbjai, talán a misztikusok tudtak olyan közvetlenséget érezni Urukkal és úgy elbeszélgetni Jézussal, mint ahogy ő tudott. Akik olvashatták, Útravalóként vihették magukkal.

Ha miatta másoknak kellett megszenvedniök, nehezen tudta elviselni.

Halála után is tovább táplálhatja azokat, akik-től csak testben volt távol. Élete fedezi szavai hitelességét. Üres programok és aktuális, tetzetős frázisok helyett testvéri, örök érvényű üzenet.

Békessége nem volt háborítatlan. A maga szenvedését ugyan el tudta hordozni, de ha miatta másoknak kellett megszenvedniök, nehezen tudta elviselni. Sokakat riasztottak el mellőle. De amerre járt a nagyvilágban, benső barátokat szerzett, akik névtelenekeként hordozták imádságaikban, itt-ott adván egy biztató jelt, mely lelki erősödést jelentett a magános tanítvány-nak. Sose volt körülötte több néhány barátnál, akik előtt megnyílt, mert bizalmat nyert bennük.

Sokakban kellett csalódnia. Talán leginkább abban is, hogy – a bírósági rehabilitáció után (1956) – saját egyházában nem történt kezdeményezés, hogy tényleges megbékélés jöhessen létre. Ahol oly sok szó esik a békéről, a békítés és a megbékélés gondolata nem tudott kicsírázni. Úgy kellett elmennie közülünk, hogy csak a feltámadás Ura simította ki arcán a megbékélés örömét.

Mindnyájan adósai maradtunk. Otthoni és külföldi evangélikusok egyaránt. Megtébolyult világban élünk, ahol nemcsak a testvéri szó, hanem még egy testvéri szó és egy látogatás is kényes latolgatás tárgya. Ebben különbözött a töprengőktől. Bátorságának itt a gyökere. Magáról is elmondhatta volna: „*szerettem az igazságot, megvettem a gázságot. Ezért hallok meg számkivetésben.*” Ebben az értelemben volt tragikus jellemű: erénye, ti. igazság-szeretete és nyíltsága volt szenvedő életének kovácsa. Azok közé tartozott, „*akikre nem volt méltó a világ*”.

Ha addig még élt, tövis volt a magyar evangélikusság és vele az egész világ magyarságának életében, akkor halála a tövist még nem tüntette el. Ha halála a megbékélés és kiengesztelődés szükségét tudatosítaná, ha a bűnvallás és büntudat útját egyengetné, akkor még így búcsúzóul is elvégezhetné egy igaz élet bizonyágtételét, azt a szolgálatot, amelyért élt és halt. Halála is bizonyágtétel: a Jézus kebelén megpihenő gyermek békessége.

Ordass püspök teljes körű, jogi rehabilitációja érdekében özvegye erre irányuló kérelmet terjesztett elő 1989 októberében az igazságügy-miniszterhez, mint-hogy sem állami, sem egyházi részről hivatalból – mint ahogy elvárható lett volna –, nem került sor rehabilitációra.
(részlet Boleratzky Lóránd *Ordass püspök rehabilitációja* című munkájából)

„Jól van, jó és hű szolgám”

Ordass Lajos utolsó három évének legfontosabb lelki, evangélikus, egyházzvédő és egyházharcos vonásai 1976–1978

I.

Lelki élet: teljes Bibliák, újszövetségi fordítások, apokrifok, Breviarium, izlandi Passió

Ordass Lajos az 1976-os év folyamán két teljes, magyar nyelvű bibliafordítást tanulmányozott át. Az első az 1975-ben megjelent protestáns Biblia volt.¹ Nem pusztán a hívő ember számára kötelező napi olvasmányként, nem is magyar, német, angol és skandináv bibliafordítások ismerőjeként, hanem a Bibliát jól ismerő szakemberként is kívánt a bibliai szövegekhez közeledni. Az 1975-ös protestáns fordítás kapcsán így írt erről az elkötelezettségéről: „Olvasás közben szorgalmasan készítettem jegyzeteket, amelyeket szóvá tenni szándékozom a Bibliatanács tagjai előtt.”² Ezt az ígéretét meg is tartotta, és 1976. május 19-én elküldte megjegyzéseit a Magyar Bibliatanácsnak. Annál is inkább izgalmassá vált számára a kérdés, mert egyik nagybörzsőnyi látogatásán, 1976. szeptember 12-én kezébe került az 1973-ban kiadott új magyar katolikus bibliafordítás. Erről így írt: „... tekintélyes munkának látszik. Szándékom többször is belekóstolni.”³ A két magyar bibliafordítás mellett 1976 végére befejezte az új norvég Újszövetség elolvasását is. Emellett sort kerített arra is, hogy svéd nyelven elolvassa Bertil E. Gärtner göteborgi püspök újszövetségi apokrif-fordításait.

1977-ben Ordass áhítatai kiegészültek az akkoriban használatos magyar nyelvű római katolikus Breviarium napi olvasásával.⁴ A bibliai szövegeket, imákat, egyháztörténelmi utalásokat tartalmazó négyrészes munkát Ordass 1977 májusától ugyanazon év októberéig olvasta. Naplójában egyfelől a mély elismerés hangján, másfelől bizonyos kritikai megjegyzésekkel szólt az olvasás közben szerzett tapasztalatairól. Miközben mély elismeréssel illette, bizonyos kritikai megjegyzéseket is fűzött hozzá. „Gazdag az anyaga és igen hasznos a kötelező olvastatása.”⁵ Az olvasás során a következő kijelentésben csúcspontot ért el elismerő véleményében:

1 Biblia Istennek az Ószövetségben és Újszövetségben adott kijelentése. Magyar nyelvre fordította a Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsának Ószövetségi és Újszövetségi Bibliafordító Szakbizottsága. Kiadja: a Magyar Bibliatanács megbízásából a Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya. Budapest, 1975.

2 ON. 1976. május 11. kedd 60. o.

3 ON. 1976.szeptember 21. kedd 105. o.

4 ON. 1977. május 2. hétfő 44. o.

5 Uo.

nye. „... hasznos a lelki épülésre, és nem ártana valami hasonló a mi egyházunkban.”⁶ Kritikai megjegyzései bizonyos bibliai textusok evangélikus teológus számára túlságosan tendenciózus használatára, más szövegek szinte tudatosnak ható kerülésére vonatkoztak. Ennek ellenére megmaradt az a véleménye, hogy a Bibliát akár folytatólagosan, akár a Losung igénybevételével olvasó evangélikusok számára szükséges lenne egy *Evangélikus Breviárium* összeállítása. Nem pusztán az egyes keresztyének saját hitbeli növekedése, hanem az istentiszteleti életben történő aktívabb bekapcsolódásuk okán is.

Evangélikusok számára szükséges lenne egy *Evangélikus Breviárium* összeállítása.

Hallgrimur Pétursson Passióénekei-re utal.⁷ Száznál többször olvasta végig, gyakran az izlandi Újszövetséggel együtt. Nem csak böjtben, de más ünnepeken is, nem csak hívő embereknek, de a hitet még keresőknek is gyakran ajándékozta ezt a művet. Saját élete tapasztalataiból, és nem utolsó sorban ebből a műből nőtt ki saját elmékedése a Krisztus keresztyé alá odaálló tanítványnak a megváltással – Krisztus saját keresztyével – de a saját keresztyével kapcsolatos kérdései és válaszai is.⁸

Ordass 1978-ban újra olvasta a Breviárium különböző részeit, és megismételte korábbi véleményét: „Határozottan alkalmasnak látom a lelki elmélyedéshez.”⁹ *Végző véleménye a Bibliával, a Breviáriummal, a biblikumon alapuló lelki olvasmányokkal,*

Az ilyen embereken keresztül sugárzik át valami isteni üzenet egy olyan világba, amelyben egyre kevesebb a hit.

elsősorban Pétursson Passióénekeivel kapcsolatban – amelyek egyszerre közvetítenek ígét, imát, sőt egyháztörténelmet is – az volt, hogy ezek „... az egyre

inkább kisebbségben élő keresztyén ember” fontosságának nagy isteni jelei. Az ilyen embereken keresztül sugárzik át valami isteni üzenet egy olyan világba, amelyben egyre kevesebb a hit, és egyre jobban meghidegül a szeretet!

II.

Mindvégig evangélikus, mindvégig egyetemes keresztyén

A Luther Márton művein, az evangélikus hitvallási iratokon tájékozódó, német hittudósoktól és az evangélikus Skandinávia nagy teológusaitól tanuló, két evangélikus világgyűlésen – 1947-ben Lundban, és tíz évvel később Minneapolisban – megfelelő evangélikus tapasztalatokat gyűj-

6 ON. 1977. június 19. vasárnap 65. o.

7 Hallgrimur Pétursson: Passióénekek [Passions' Songs]. Translated by Ordass Lajos. Publication by the congregation of Hallgrimur. Reykjavík 1974.

8 Ordass Lajos: A keresztyé tövében. Ordass Lajos Baráti Kör, Budapest 1989.

9 ON. 1978. március 8. szerda. 31. o.

tő Ordass egész életében az evangélikus hit, és annak tudománya, az evangélikus teológia szerelmese maradt.

A halála előtti utolsó három évben a következő adatok támasztják alá ezt az állítást. 1976-ban Ordass újraolvasta *Emil Wacker: Ordo salutis (Die Heilsordnung)* című művét.

A könyvet többször is kiadták a 19. század végén, a 20. század elején, sőt annak 60-as éveiben.¹⁰ Ordass a lutheri teológia egyik leghűségesebb, és legmodernebb interpretációjának tartotta ezt a művet, amely a bűnről és megváltásról, az előbbi gúzsba kötő nyomorúságáról, az utóbbi szabadító örömezenetéről szól. Naplójában a következőket írta erről: „Már maga az a tény is nagy szó, hogy időszerűnek bizonyult ez a teológiai munka. E századnak sokféle teológiai áramlata után – mondhatni azt is, sokféle felelőtlen teologizálása után – valósággal balzsamként hat ennek a komoly munkának az újra való megjelenítése. A katolicizmustól és a különböző szektáktól határozottan elkülönülő tiszta lutheri teológiai munka határozottan hasznos olvasmány. Érdemes volna legalább 5 évenként ellenőrizni ennek a könyvnek az olvasása útján a bennünk élő teológiai fogalmakat.”¹¹

Ordass tiszta evangélikus tanítás címszó alatt nem be és elzárkózást hirdetett meg.

Azt, hogy Ordass *tiszta evangélikus tanítás* címszó alatt nem be és elzárkózást hirdetett meg, egy ugyanabban az évben elolvasott mű bizonyítja, amely az egyes keresztyén egyházak tanítását és történetét – az egyetemes keresztyén hitbe integráltan – próbálta meg bemutatni.¹² Az evangélikus Ordass így írt a két –református valamint katolikus szerzők által írt – műről: „... jó a véleményem a könyvről. A ma olvasott részben esik arról szó, hogy milyen nagyon fontos volt Luther Mártonnak »A keresztyén ember szabadságáról« írott könyve. Idézi Luther két alapvető tételét: 1. »A keresztyén ember szabad ura mindennek és nincsen senkinek sem alávétve.« 2. »A keresztyén ember mindennek szolgája és mindenkinek alá van vetve.« Régi tételek és régi igazságok. Hirtelen fölvetődött bennem a gondolat: ma Magyarországon annyira hangsúlyozzák a »diakónia teológiáját«. Egyoldalúan. Sokszor egész képtelen következtetésekkel. Baj ez! A hit oldaláról nem esik szó a mai magyar teologizálásban. El is vész ezzel a magatartással a keresztyén ember »föltétlen szabadsága«. Pedig a kettő együtt adja a keresztyén embert!”¹³ Majdnem két héttel később a következőket írta ugyanezen könyv kapcsán: „Ma eljuttottam ahhoz a részhez, amelyben az »igaz-mondás« kérdésével foglalkozik. Általában hangsúlyozza mindazt, amit ifjú koromban magam is tanultam erről a kérdésről. Hogy ti. az igazmondás keresztyén kötelesség. Meg arról is szól, hogy támadhatnak helyzetek, amikor indokolt lehet a »szükség-hazugság«, mert azáltal elkerülhető valamilyen baj vagy a kisebb rossz érvényesül csak. Mindeddig nem mondott tehát újat ez a könyv. A meglepő új, amit alighanem a nem-

10 Emil Wacker: *Ordo salutis. Die Heilsordnung*. Breklum. Christian Jensen Verlag. 1960. 220 o.

11 ON. 1976. február 17. kedd. 26. o.

12 Johannes Feiner–Lukas Vischer: *Neues Glaubensbuch. Der gemeinsame christliche Glaube*. Herder Verlag. Freiburg in Breisgau.

13 ON. 1976. január 8. csütörtök. 6. o.

zeti szocializmus Gestapo-módszereit alkalmazó eljárásaiból tanulhatott meg, az, hogy fölveti a kérdést, hogy az a hatalom, amely előtt nyilatkoznom kell, erkölcsileg jogosult-e arra, hogy tőlem megkövetelhesse az igazmondást. – Elgondolkoztatott a kérdés. Úgy érzem, ezt föl lehet vetni minden olyan hatalom esetében, amely a terrort alkalmazza és ezáltal az igazmondás útján szerzett értesülését a gonosz szolgálatában használja föl.”¹⁴

Ordassnak a tiszta evangélikus, illetve az egyetemes keresztyén tanítás iránti fokozott érdeklődését az a tapasztalata is magyarázta, hogy külföldi illetve magyar vendégei között jelentős létszámban voltak olyanok, akik viszont a keresztyén szekták, illetve *karizmatikus mozgalmak* iránt érdeklődtek. Életének utolsó

éveiben ezekkel a kérdésekkel is foglalkozott. Annál is inkább, mert ifj. Fasang Árpád elhozta hozzá a számára nagyon kedves öttusa világbajnokot, a volt nyíregyházi lelkész fiát, Balczó Andrást.¹⁵ A dolog aktualitását még az is fokozta, hogy a budahegyvidéki lelkészek közül

Egyetlen receptként az evangélikus hithez való hűséget, és az egyetemes keresztyénség közös értékeihez történő ragaszkodást ajánlotta.

Ordasshoz legközelebb álló Ruttkay Elemért is a karizmatikus egyházi mozgalomhoz való tartozással vádolták meg bizonyos belső egyházi körök. Ordass több, részletes beszélgetést folytatott vele a kérdésről, majd megállapította, hogy vádlói állításaival ellentétben Ruttkay Elemér hite a teljes Szentírás alapul. A döntő beszélgetés kettejük között 1978. április 11-én zajlott le, amelynek végén Ordass a következőt írta: „A keringő hírekkel ellentétben Elemér megmondta, józan ember benyomását keltette.”¹⁶

Ordass Lajos a karizmatikus mozgalmakat tanulmányozva mind maga, mind mások számára egyetlen receptként, az evangélikus hithez való hűséget, és az egyetemes keresztyénség közös értékeihez történő ragaszkodást ajánlotta. Ugyanakkor azt is tudta, hogy ennek a kettős kötelezettségnek a betartása jelentős áldozatot igényel, mert az esetek egy részében sem az egyház, sem az egyetemes keresztyénség mindenkori hangadói nem segítik, hanem ellenkezőleg gátolják ezt a hűséget és ragaszkodást.

III.

Egyházvédelem és egyházharc mindhalálíg

Ordass a saját bőrén tapasztalhatta meg, és a saját sorsán mérhette le, hogy *a keresztyén lelki életnek, az evangélikus hűségnek és az egyetemes keresztyénséghez történő tartozásnak természetes következményei az egyházvédelem és az egyházharc.* Azt is tudta, hogy a kettő, egyházvédelem és egyházharc, bizonyos esetekben egymástól elválasztva, máskor egymással szorosan összekapcsolódva jelennek meg. Azzal is tisztában volt, hogy belső egyházi, és őket kívülről segítő világi körök gyakran támadnak rá azokra, akik egyházvédelmet vagy egyházharcot, esetleg a kettőt együtt gyakorolják. Ritka az olyan világ és

14 ON. 1976. 1976. január 25. vasárnap. 12–13. o.

15 ON. 1978. február 4. szombat. 17. o.

16 ON. 1978. április 11. kedd. 47. o.

egyháztörténelmi felállás, amikor egyház és világ együtt segítik az egyházvédelem és egyház-harc programjait. Ordass a maga részéről a *követés via crucis*-ában gondolkodva soha nem kereste, viszont vállalta a rá nehezedő nyomást, még akkor is, ha az börtönbe, belső emigrációba vagy más szenvedésbe vezetett.

Második – ezúttal húsz évig tartó –, belső emigrációs korszakában, mint *árnyékpüspök* teljesen más körülmények között folytatta ugyanazt a szolgálatot, amelyre 1945. szeptember 27-én történt püspöki beiktatásakor esküt tett. Ez alól az eskü alól csak a saját lelki ismerete menthette volna fel, de az nem tette. *Árnyékpüspökségének eredményei* a következők lettek: ahol, és amikor módja volt rá, bátorította a lelkészeket és hívőket a teljes Biblián alapuló lelki és mindennapi élet következetes vállalására, ápolására, az ebben való hűségre. Ugyanígy segítette a teológiailag elbizonytalanított, félrevezetett evangélikus lelkészeket és egyháztagokat az evangélikus hitben való megmaradásban és az egyetemes keresztyén elvekhez való hűségben. A vele kapcsolatot ápolókat nem csak bátorító szavakkal, hanem értékes teológiai könyvekkel, sőt mások és saját műveivel, fordításaival, írásaival segítette. Végül, de nem utolsó sorban – az 1951-ben kezdődő Pietro akciójához hasonlóan – a hatvanas évek elején megszervezett egy *Filadelfia mozgalmat*, amely a korabeli egyház és állam által gyakran együtt üldözöttek testi, szellemi, lelki jellegű támogatását egyszerre tűzte ki céljává. Megértést és segítséget egyszerre nyújtott ezeknek a személyeknek és köröknek.

A püspöki szolgálat teljes tartalmához való hűsége megosztotta a lelkeket itthon és külföldön is. 1976 és 1978 között újra egymás mellé kerültek az elvetés és elismerés világos tényei. Két ellentétes példa erre. 1976 októberével kezdődően, majd 1978-ban svéd és norvég lelkészek Terray László közreműködésével tárgyalásokat folytattak Ordassal az egyház igazi helyzetének feltárása és megsegítése szándékával. Az egyház akkori vezetői ezt összeesküvésnek titulálták, és ellenlépéseket tettek. Mivel sem Ordasson, sem a skandináv lelkészek nem tudtak fogást találni, ezért haragjuk az Ordassal kapcsolatot tartó lelkészek, illetve a közvetítő Terray László ellen fordult. Kényszernyugdíjazás, Ferihegyen iratalkobzás, Magyarországról történő kitiltás lett a következmény, továbbá megfélemlítések. A hazugságtól sem riadtak vissza. Azzal vádolták Ordassot, hogy egy kiadásra szánt könyv előszavát írta meg nyolc flekkben. Ordass így reagált: „Tévedés-e vagy szándékos felnagyítás-e? Például a könyv előszavának szánt állítólagos írásom egyáltalán nem létezik. Hogyan foglalhatták volna azt le?”¹⁷

A hatvanas évek elején megszervezett egy Filadelfia mozgalmat.

Ordassnak a megszegyenyítés, megalázás tényei mellett felemeltetésből is jutott.

17 ON. 1978. március 13. hétfő. 34. o. Boleratzky Lóránd közlése szerint az említett írást ő írta, Ordass viszont vállalta volna szerzőséget, hogy mentse az igazi szerzőt.

Ordassnak a megszégyenítés, megalázás tényei mellett felemeltetésből is jutott. 1977 karácsonyán jelent meg az a könyv, amelyben őt, három magyar katolikus főpap-pal együtt, a hit hőseiként, a magyar kereszténység 20. századi szenvedő tanúiként emlegették.¹⁸ Akkor csak a róla szóló írást ismerhette meg, azonban 1978. április 20-án megkapta a teljes könyvet, melynek olvasását hat nappal később fejezte be. A következőt írta a műről: „Első kísérlet ez korunk »Martyrologium«-ának összeállítására. 52 sorsot ismertet. Közöttük négy magyar: Mindszenty József, Apor Vilmos, Márton Áron és – amit nagy megtiszteltetésnek érzek – én vagyok a negyedik. Ez alkalommal megnyugtató az a tény, hogy a könyv szereplői között más is van, aki még életben van. Az adatok általában megdöbbentőek.”¹⁹

Ordass 1978. március 4-én, szombaton kapta meg Amerikából Horváth Anna küldeményeként *Marcus Bach: The World of Serendipity* című könyvét. Először nem értette a kifejezést, amelyet később a következőképpen fordít: *képesség értékes dolgok megtalálására ott, ahol ez kevésbé valószínű.* Ordass így írt a megértés folyamatáról: „Saul [...] szamarat keresett, és királyságot talált. Ez a serendipity!”²⁰ Összefoglalóan nyugodtan kijelenthetjük, hogy Ordass életútjában, sőt halálában is, világosan ott van – ellenfelei és barátai számára – ez a kevesebbre számított, és sokkal többet kapott mozzanat. Ez Jézus minden tanítványának áldott tapasztalata.

18 Gerd Hamburg: Verfolgte Christen. Berichte aus unserer Zeit. Styria Verlag. 1977. 352 o.

19 ON 1978. április 236. szerda. 54. o.

20 ON 1978. március 4. szombat. 29. o.

A Déli Evangélikus Egyházkerület Presbitériuma 1958. június 2-án szolgálai módon tudomásul vette az Elnöki Tanács döntését Dezséry László püspöki tiszteről történt lemondása érvénytelenítéséről. A jogellenes határozat meghozataláért, amely ellen senki sem tiltakozott, Darvas József felügyelő, Koren Emil püspökhelyettes, Mihályfi Ernő, Benczúr László, Mekis Ádám, Grünvalszky Károly, Vető Lajos, Káldy Zoltán és Pálffy Miklós egyházkerületi presbiterek tartoznak jogi felelősséggel, mert ők döntöttek Ordass Lajos püspöki tisztségének megürüléséről és ők döntöttek új püspök választásának elrendeléséről. Joggal állapította meg az egyházkerületi ügyészi indítvány, hogy a presbiterek magatartása „nem tekinthető csupán tévedésnek vagy hibának, hanem erkölcsi vétségnek, bűnnek, mert tudatosan tették”.

(részlet Boleratzky Lóránd *Ordass püspök rehabilitációja* című munkájából)

Identitás és tolerancia

II.

Identitás és tolerancia Luthernél

Luthert némelyek előszeretettel tekintik a felvilágosodás, az emberi méltóság és szabadság, így a tolerancia bajnokának. A közelmúltban hivatalos hetilapunk egyik írásában is feltűnt egy olyan vélemény, amely a reformációt egyszerűen a szabad szellemű, az egyháztól megcsömörlött Luther bátor vállalkozásaként magyarázza.¹ Az igazság természetesen az, hogy Luther nem volt más, mint az evangélium „egyvoldalú” igazságának „türelmetlen” védelmezője.

Így aztán Luther keresztyén identitása magától értődően az egy, szent, egyetemes és apostoli egyházhoz tartozás volt. A reformátor ennek az egyháznak a tagjaként és lelkészeként tekintett önmagára, és egyetlen írásában sem tűnik fel olyan gondolat, amely szerint ő vagy követői – nem is szerette, ha ezeket lutheránusoknak nevezték – elhagyták volna az egyházat. Tény ugyanakkor, hogy egyházképe merőben különbözött a középkor végén elterjedt, túlnyomórészt jogi keretekbe préselt egyházértelmezéstől. Ez azonban csupán annyit jelentett, hogy az egyházat nem a pápához, a római központhoz vagy a püspöki hatalomhoz kötött szervezetben látta:

Mert ha abban állna az igaz keresztyénség, hogy a külső római egységben éljünk, úgy nem volna közöttünk egy bűnös sem, nem volna szükség hitre sem, sem Isten kegyelmére, ami keresztyénekké tenné őket, hanem elég volna az a külső egység. Ebből következik és kell következnie, hogy amint a római egységbe való tartozás nem tesz keresztyénekké, úgy nem tesz eretnekké, sem pogánnyá az ezen az egységen kívül maradás sem.²

Akkor hát mi az egyház? Luthernek a Schmalkaldeni cikkekben megfogalmazott nézete szerint a válasz olyan egyszerű, hogy nem is kell hozzá különösebb tudomány:

Mert – Istennek hála! – a hétéves gyermek is tudja, hogy mi az egyház: A szent hívők és „azok a báránycák, akik hallgatják Pásztoruk hangját” (Jn 10,3).³

Nem sokkal később Luther bővebben is kifejtette az egyházra vonatkozó tanítását. Az 1539-ben napvilágot látott, *A zsinatokról és az egyházról* írott könyvében ugyancsak egy „gyermeki”, azaz egyszerű hitvalláshoz, az Apostoli hitvalláshoz nyúlt vissza, és ennek alapján leszögezte:

1 Donáth László: A rómaiak hiábavaló dicsekedéséről. Evangélikus Élet 2012. november 4.

2 Luther Márton: A római pápaságról. Aeternitas 2004. 20. oldal

3 Az evangélikus egyház hitvallási iratai II. Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály, Budapest 1957. 41. oldal

A hit itt világosan megmagyarázza, mi az egyház. Tudniillik a szenteknek közössége, vagyis olyan emberek csoportja vagy gyülekezete, akik keresztyének és szentek. Másképpen keresztyén, szent gyülekezet, vagyis egyház.⁴

Ez az egyház Luther szerint egyetemes, azaz *catholica*, katolikus. A pápa által vezetett egyházra ugyanezt nem lehet elmondani: az ugyanis nem katolikus, hanem csupán római, esetleg gyülekezet, vagyis egyszerűen nép (*ecclesia*):

Valóban, ők római nép, sőt rómaiabbak, mint amilyen rómaiak hajdan a pogányok voltak. Szent római ecclesia pedig egy szent római népet jelent. Valóban, ők ilyen nép, mert ők kitaláltak egy olyan szentséget, amely sokkal nagyobb, mint a keresztyének szentsége, mint a szent, keresztyén népnek a szentsége.⁵

Az egyházat tehát nem arról lehet megismerni, hogy Róma főssége alatt egyesül, mint ahogyan a Luther korát megelőző fél évezredben ezt a nyugati keresztyénségben tartották. A reformátor szerint egészen más ismertetőjelei vannak az egyháznak, mégpedig összesen hét: az ige, a keresztség, az oltáriszentség, a kulcsok hatalma, az egyházi hivatal, az imádság és a kereszthordozás. Ebben a megfogalmazásban magától értődően köszön vissza Melancthonnak az Ágostai hitvallásban olvasható tömör meghatározása, amely szerint az egyház az a közösség, ahol az evangéliumot hirdetik, illetve a szentségeket kiszolgáltadják.⁶ Luther itt így foglalja össze mindezt:

Ahol tehát azt látod és hallod, hogy az ilyen igét hirdetik, ott ne legyen kétség, ott bizonyára kell, hogy legyen igazi ecclesia santa catholica, keresztyén szent nép (1Pt 2,9), bárha nagyon kevesen is vannak. (...) Valahol tehát azt látod, hogy ezt a szentséget illően nyújtják, légy bizonyos benne, hogy ott Istennek népe van. Mert amit fentebb az igéről mondtunk, hogy ahol az Isten igéje van, ott van az egyház is: ahol a keresztség és az úrvacsora szentsége van, ott kell, hogy Istennek népe legyen, és megfordítva.⁷

Márpedig Istennek ez a szent népe nem diadalmas, hanem keresztutat járó közösség:

Hetedszer: külsőleg is megismerhető a keresztyén szent nép az üdvösséges szent kereszten, azon, hogy el kell szenvednie minden szerencsétlenséget s üldözést, minden megpróbáltatást és bajt (ahogy a Miatyánk mondja) az ördög, a világ és a test részéről, hogy el kell túrnie belső szomorúságot, félelmet, rettegést, külső szegénységet, megvetttetést, betegséget, gyengeséget, hogy hasonlóvá

4 D. Luther Márton művei. Luther Társaság, Pozsony-Budapest 1904–1917. VI. 400. oldal

5 D. Luther Márton művei. Luther Társaság, Pozsony-Budapest 1904–1917. VI. 402–403. oldal

6 Ágostai hitvallás VII. cikk.

7 D. Luther Márton művei. Luther Társaság, Pozsony-Budapest 1904–1917. VI. 408–410. oldal

legyen Urához, Krisztushoz. És mindezen szenvedések indító okának egyedül annak kell lennie, hogy erősen ragaszkodik Krisztushoz és Istennek ígéjéhez...⁸

Noha Luthert megpróbálják egyfajta humanista szabadsághósként, az úgynevezett felvilágosodás előfutáraként láttatni, a valóság az, hogy ő minden megnyilatkozását, értékítéletét, tanácsát, elítélő vagy támogató megszólalását egyedül az evangélium igazságának rendelte alá. Ha az evangéliumot, Krisztus egyedülvalóságát nem fenyegette veszedelem, tudott meglepően toleráns lenni. Amennyiben azonban ilyen jellegű fenyegetettséget érzett, azonnal intoleránssá vált.

Az egyház babiloni fogságáról szóló könyvében (1520) például leplezetlen, maró gúnnyal nyilatkozik az egy szín alatti úrvacsora korabeli gyakorlatáról:

Rajta hát, gyertek mindnyájan, ti pápás tányérnyalók; fel, védjétek magatokat az istentelenség és zsarnokság, az evangélium megsértett szentsége, a jogtalanság és gyalázat ellen, mellyel testvéreiteket kigúnyoljátok, akiket eretnekeknek kiáltotok ki, minthogy nem akarnak a ti fejetek álmoképeinek felülni, az Írás nyilvánvaló és hatalmas bizonyágai miatt. Ha volt valaha eretnek és rajongó párt, nem a csehek⁹ és nem a görögök¹⁰ azok, akik szintén az evangéliumra támaszkodnak, hanem ti, rómaiak, ti vagytok az eretnekek és istentelen rajongók, akik Isten világos Írása ellenére egész vakmerően egyedül a ti koholmányokkal hengegtek.¹¹

Ugyanakkor éppen a szükségszerű keresztthordozás jegyében mégis türelemre int:

Azért nem megyek odáig, hogy mindkét színt erőszakkal foglalják le, mintha nekünk mindkettőt kellene élveznünk, a parancsolat kényszerítő erejénél fogva: hanem ki akarom oktatni a lelkeket az iránt, hogy ki-kí tűrje a római zsarnokságot, tudván, hogy az ő szentséghez való joga erőszakkal, saját vétke következtében vétetett el. Csak azt akarom én, hogy senki se igazolhassa a római zsarnokságot, mintha helyesen járt volna el akkor, amikor az egyik színt a laikusoktól megvonta, hanem hogy kárhoztassuk, és egyet ne értsünk vele. Egyébként tűrjük éppen olyan formán, mintha csak török fogságban volnánk, ahol egy színt se lehetne élveznünk.¹²

Hasonlóan megértő álláspontot foglalt el Luther akkor, amikor a mise megtisztításával megreformálta a wittenbergi istentiszteleti gyakorlatot. 1523-ban keletkezett, A gyülekezeti istentisz-

8 D. Luther Márton művei. Luther Társaság, Pozsony-Budapest 1904–1917. VI. 415. oldal

9 A cseh egyháznak 1434-ben a bázeli zsinat engedélyezte a szentség két szín alatt való kiszolgáltatását.

10 Azaz a szintén két szín alatt úrvacsorázó keleti, ortodox keresztyének.

11 Luther Márton: Az egyház babiloni fogságáról szóló könyvecske. Aeternitas 2005. 21. oldal

12 Luther Márton: Az egyház babiloni fogságáról szóló könyvecske. Aeternitas 2005. 24. oldal

telet rendjéről írt könyvében kifejti, hogy a hétköznapi istentiszteleteken a legfontosabb az ige hirdetése. A misét – mégpedig énekelt liturgiával – vasárnap kell csupán megünnepelni. Ám ha igény van rá, miért ne lehetne élni az oltáriszentséggel akár hétköznap is?

A mindennapi misék¹³ mindenesetre eltörrendők, mivel az ige, és nem a mise a lényeges. De ha egyesek vasárnapon kívül óhajtanák a szentséget, az esetben az ájtatos hangulat és az idő figyelembe vételével misét kell tartani, mivel e tekintetben nem lehet sem törvényt, sem korlátokat szabni.¹⁴

A kérdés annál izgalmasabb, mivel a korabeli gyakorlat szerint úrvacsorát általában évente egyszer, a húsvéti ünnepkörben vettek csak a hívek, a papok pedig gyülekezet nélkül, naponta akár többször is miséztek, abból a megfontolásból, hogy ezzel Istennek tetsző, érdemszerző cselekedetet hajtanak végre.

Amíg Luther ebben a kérdésben ilyen megengedő álláspontot képviselt, annál vérmesebben ragaszkodott az igazsághoz az evangélium igazságát kétségbevonó tévtanítókkal szemben. Ebben a tekintetben is csak egyetlen kiragadott példára szorítkozunk. Luther 1529-ben teológiai vitába bocsátkozott Zwinglivel és követőivel, mégpedig Fülöp hesseni őrgróf közbenjárására, aki a maga politikai terveinek érdekében létre akart hozni a pápával és a császárral szemben egy egységes „protestáns” tábor. Csakhogy a svájci hitújítók nem azt tanították, mint amit a reformátor. Főként az úrvacsora kérdésében feszültek ellentétek közöttük. Luther egyértelműen nemet mondott minden megegyezésre, amíg a hitújítók nem azonosulnak az egyház tanításával. Így írt erről még a tanácskozás előtt, 1528 nyarán, egy rotachi megbeszélésre készülve:

Negyedszer, keresztyénellenes dolog az (ti. a megegyezés) a szentség dolgában való eretnokség miatt; mert nem szövetkezhetünk velük anélkül, hogy ezt az eretnokséget velük együtt meg ne erősítsük és ne védelmezzük, és ha védelmükre kelünk, bizony még gonoszabbak lesznek, mint eddig voltak, mert minthogy e cikküket nem javítják meg, semmi remény arra, hogy a többi cikkek dolgában helyes és szilárd alapra állanak.¹⁵

Egy évvel később, közvetlenül a Zwinglivel való találkozás előtt Luther magával az őrgróffal is megosztotta kétségeit egy levélben:

13 Luther ezen a helyen az úrvacsorával ünnepelt istentiszteletet érti a kifejezés alatt. Amikor a miséről elmarasztalóan nyilatkozik, akkor magát a miseáldozatot, vagyis az emberközpontú római gondolkodást kárhoztatja, nem pedig magának a misének a külső formáját, amelyhez ő végig ragaszkodott. A hétköznapi miséken nem volt ige hirdetés, és a résztvevők úgy gondolták, hogy pusztán jelenlétükkel érdemet szereznek maguknak Isten előtt. Luther ez ellen a gyakorlat ellen beszél.

14 D. Luther Márton művei. Luther Társaság, Pozsony-Budapest 1904–1917. IV. 63. oldal

15 D. Luther Márton művei. Luther Társaság, Pozsony-Budapest 1904–1917. V. 447. oldal

*Mert nagyon jól tudom azt, hogy én nekik éppenséggel nem fogok engedni; nem is engedhetek, mert olyan tisztára biztos vagyok magamban aziránt, hogy ők tévednek, sőt hogy ők maguk bizonytalanságban vannak saját nézetük dolgában.*¹⁶

Hogy Luther számára mit jelentett az evangéliumban gyökerező identitás és a tolerancia viszonya, arra bőséges példával szolgálnak élete egyik komoly válságát jelentő szakaszának, a német parasztháború által bekövetkező társadalmi megrázkódtatásnak során tett megnyilatkozásai. 1525-ben *Intés békére feleletül a sváb parasztság tizenkét pontjára* című iratában a kialakult feszültségeként kíméletlenül a nemességet teszi felelőssé, és rájuk hárítja a következményeket, ugyanakkor a fegyveres lázadásba sodródó jobbágyokat is inti, hogy keresztyénekként nem nyúlhatnak ehhez az eszközhöz, bármit is tanítanak nekik újsütetű „prófétáik”:

*Minthogy, kedves uraim, egyik részen sincs semmi keresztyéni gondolkodás, és semmi keresztyén dolog nincs kérdésben köztetek, hanem mindketten, urak és parasztság, pogány vagy világi jogról és jogtalanságról és ideig való javakról tanakodtok, mi több, mindkét részen Isten ellen cselekszettek, és az ő haragja alatt álltok, amint azt hallottátok: ezért az Isten szerelmére, hallgassatok szavamra és tanácsomra, és a kérdést fogjátok meg azon a végén, amelyen az ilyen dolgokat fogni kell, azaz jogilag, és nem erőszakosan és egymással összetűzve, nehogy végtelen vérontást idézzetek elő Németországban.*¹⁷

Minthogy azonban a szövetségbe tömörült, rajongó prédikátorok által feltüzelt jobbágyság vérontásba kezdett az evangéliumi szabadság jelszavának örve alatt, Luther néhány hónappal később *A gyilkos és rabló paraszthordák ellen* írott röpiratában már erélyes hangot használ, felszólítva a törvényes felsőbbiséget, hogy vessen véget az esztelen öldöklésnek, hiszen többé már nem az evangélium ügyéről, hanem a közrendről volt szó:

*Elsőként a felsőbbiséget, amely teheti és akarja, nem akarom eltiltani, hogy ezeket a parasztokat üsse és büntesse anélkül, hogy előbb az ehhez való jogot vagy engedélyt megkapta volna, még ha nem is tűri az evangéliumot. Mert ehhez alapos joga van, mert a parasztok többé nem az evangéliumért küzdenek, hanem egész nyilvánosan lettek hűtlen, esküszegő, engedetlen, izgató gyilkosok, rablók és istenkáromlók, akiket még pogány hatóságnak is jogában és hatalmában áll, sőt köteles büntetni az ilyen csőcseléket. (...) Ez okból itt nem szabad engedni. Türelem vagy irgalom sincs helyén itt: elérkezett a fegyvernek, a haragnak, és nem a kegyelemnek ideje.*¹⁸

16 D. Luther Márton művei. Luther Társaság, Pozsony-Budapest 1904–1917. VI. 450. oldal

17 D. Luther Márton művei. Luther Társaság, Pozsony-Budapest 1904–1917. IV. 239–240. oldal

18 D. Luther Márton művei. Luther Társaság, Pozsony-Budapest 1904–1917. IV. 254–255. oldal

Az utókor persze mérhetetlenül intoleránsnak bélyegezte az evangélium ügye iránt elkötelezett reformátor szavait, merthogy – mint Luther korában az urak is meg a jobbágyok is – nem az ige, hanem az emberi érzések és felismerések felől közelítették meg állásfoglalását.

Van azonban egy műve Luthernek, amelyet egyesek még kevésbé hajlandók megbocsátani neki, ez pedig az 1543-ban írt *A zsidókról és hazugságaikról* című irat, amelyben di-vattá vált pusztán bizonyos állítólagos antiszemita indulatokat felfedezni, tendenciózusan párhuzamba állítva azt a XX. századi ordas eszmékkel.¹⁹ Holott Luther nem faji, hanem határozottan vallási, teológiai alapon mond ítéletet a zsidóság felett, miután hírért vette annak, hogy Morvaországban a zsidó közösség széles körű térítő munkába kezdett, gyakorlatilag szembe-szegülve a kereszt evangéliumával. Természetes, hogy a kereszt iránt elkötelezett teológus nem hagyhatta szó nélkül ezt a folyamatot, és sürgette a zsidókkal szemben való határozott fellépést. Kétségtelen, hogy szavai helyenként vállalhatatlanul intoleránsnak tűnnek a mai fül számára:

Kedves hercegek és grófok, akik zsidókat tartotok uralmatok alatt, megbíz-lak benneteket – ha a tanácsom nem tetszik nektek, találjatok jobb tanácsot, úgy hogy ti és mi megszabadulunk a zsidók elviselhetetlen, ördögi terhetől, és nem leszünk bűnösök abban, hogy hazugságaikat, istenkáromlásukat, átkozó-dásukat, rágalmazásukat osztjuk Isten előtt, és azokat az átkokat, amelyeket az örült zsidók olyan szabadon és kéjesen osztogatnak Jézus Krisztus Urunk, tisztelt édesanyja, minden keresztyén, minden hatalom és személyünk ellen. Ne védjétek őket, ne adjatok nekik biztonságot és közösséget velünk. Ezzel a tiszteletteljes ajánlással és intéssel szeretném lelkiismeretemet megtisztítani és fölszabadítani.

Luther nem a zsidók korabeli egyoldalú gazdasági fölényével indokolja ennek a kemény fellé-pésnek a szükségességét – azt legfeljebb méltatlannak tekinti a következők tükrében –, ha-nem teológiai érvekkel. A zsidók Messiás-képe például alapvetően az Ószövetség bizonyos ha-gyományrétegeiben gyökerezett, ez pedig nem a büntörlő Krisztust, hanem a nemzeti felsza-badítást, a társadalmi egyenlőséget és az ellenség kiirtását elvégző uralkodó személyét állítot-ta a középpontba. A zsidók ennek megfelelően nem Jézust követték, hanem a saját elképzelé-seik szerinti Messiásban reménykednek:

19 Sajátos kortűnet, hogy a reformátornak ez a különben magyarra is lefordított könyve napjainkban gyakorlatilag elérhetetlen. A világhálón találunk ugyan szemelvényeket belőle, jellemzően azonban kifejezetten politikai tar-talmú, a radikális jobboldalhoz kötődő vagy éppen a szélsőségesen liberális, és így Luthert is elítélő politikai kö-zösségek honlapjain, amelyek egyoldalúan válogatnak a reformátor szavai között – mondanunk sem kell, hogy egyáltalán nem teológiai alapon. A következő idézeteket így ismeretlen eredetű fordításban közöljük, az eredeti, német nyelvű szöveg a http://reichsarchiv.com/Buecher/01_Bis_1945/L/Luther-Martin-Von-der-Juden-und-ihren-Luegen.php honlapon található.

De ami a legfőbb, ők a Messiást várják, hogy ez az ő kardjaikkal az egész világot megölje és meggyilkolja, amint ezt kezdetben rajtunk, keresztyéneken be is bizonyították, és még a mai napig is szívesen tennék, ha tehetnék, sokszor meg is próbálták, és emiatt erősen az orrukra is koppintottak.

Valódi Messiás, azaz Krisztus, illetve a Krisztus-hit nélkül a zsidók tévelyegnek, így állapotuk önmagukban hordozza az ítéletüket. Luther számára tehát az számított botránynak, hogy egy erős identitással és jelentős befolyással rendelkező közösség makacsul ellenáll annak az evangéliumnak, amelynek igazságát Isten éppen az ő munkássága révén hozta ismét felszínre. Ennek megfelelően továbbra is zsidóként élni bűn, amelyen Isten ítélete van:

Tehát az nem lehet más, mint Isten borzalmas haragja, hogy valakinek megengedi, hogy ilyen feneketlen ördögi pokolbeli, elmebeteg irigységbe, gonoszságba és arroganciába süllyedjen. Ha nekem személyesen kéne az ördögön bosszút állni, képtelen lennék arra, hogy neki ennyi rosszaságot és szerencsétlenséget kívánjak, ahogy Isten haragja a zsidókat sújtja, hazudozásra és istenkáromlásra ítélve el őket olyan mértékben, saját lelkiismeretüket megsértve. Jutalmuk az, hogy folyamatosan hazudnak Istennek.

Luther kemény szavait általában korunk elvárt politikai toleranciájának tükrében próbáljuk magyarázni, és legfeljebb jóindulatúan a korszellemmel indokoljuk türelmetlen, erőteljes – divatos szóval élve: kirekesztő, gyűlöletbeszédnek tekinthető – megnyilvánulásait. Jó példa erre az a teológiai teljesen megalapozatlan eszmefuttatás, amely egyik gyülekezetünk hírlevelében volt olvasható 2012 őszén: ennek szerzője meg van győződve arról, hogy ha Luther ma élne, toleránsabb volna minden helyzetben, hasonlatosan Gandhihoz, Martin Luther Kinghez vagy Teréz anyához, és így a fent idézett „elszólásai” csak a jellegzetes középkori gondolkodás számlájára írandók.²⁰ Holott reformátorunk nézeteit aligha kellene éppen nekünk mentetgetnünk, azok ugyanis kétségkívül arról a szilárd önzonosságáról tanúskodnak, amelynek alapja az evangélium, Krisztus személye és a kereszt teológiája iránti elköteleződés. Láthattuk, hogy ennek jegyében Luther kénytelen volt sok tabut semmibe venni, határokat átlépni: ahogyan a pápával és a császárral szembeállt, kétségbe vonta a korban egyeduralkodónak számító, hivatalos skolasztika idoljait, nem volt hajlandó megegyezni a tévtanításokat hirdető hitújítókkal, hogy így erősítse a saját táborát – hát nem félt szembenézni egy olyan kényes kérdéssel sem, mint a Krisztusra deklaráltan nemet mondó zsidók helyzete és megítélése.

(folytatjuk)

²⁰ Gáncs Tamás: Reformáció és tolerancia. Kelenföldi Evangélikus Egyházközség hírlevele, <http://kelenfold.lutheran.hu/wp-content/uploads/2012/10/kelenfoldi-evangelikus-hirlevel-2012-osz-pdf>

A megtérés kívánalma hitvallási irataink alapján¹

Bevezetés

A nagycsütörtök ünnepén közzétett népszámlálási statisztikák sokak húsvéti örömét beárnyékolták. Az első ránézésre sokkolónak tűnő adatok mögött meghúzódó lehetséges okokat többen azonnal megpróbálták feltárni. Volt olyan csapásiránya is a levelezőlistánkon zajló diskusszióban megfogalmazódó véleményeknek, amely a témánk szempontjából is releváns módon tárgyalta a kérdést. Többen ugyanis úgy próbálták látni és láttatni híveink megfoglatkozásának problematikáját, hogy éppen a megtérésben, az újjászületésben határozták meg a megoldást, illetve ennek hiányával, elmaradásával magyarították a csökkenést. Így a mindig időszerrű témát új és különleges fénytörésbe helyezték mindnyájunk számára. Nyilván annyit már az elején előrebocsáthatunk, hogy ha el is fogadjuk a megtérést bajaink valós megoldásaként, a gyógyszer akkor sem a mi kezünkben van, nem mi adjuk, nem mi adagoljuk, hanem legfeljebb ajándékba kapjuk.

Bibliai alapvetés

A címünk ugyan a hitvallási iratainkra „korlátozná” a megtérés kívánalmának vizsgálatát, ugyanakkor tudjuk, hogy a hitvallási irataink dogmatikai igazságai csakis a megmért norma erejével hatnak, s nem a mértékadó normáival, amely maga a Szentírás. Ezért az ige egyházában nekünk a Szentírás alapján kell elkezdenünk a tájékozódást, hiszen eleink is a biblikus tanítást fogalmazták meg hitvallási iratainkban, sőt csak annyiban érvényesek ránk ezek az iratok, amennyiben a Szentírás ígéire támaszkodnak, s Krisztusra mutatnak.

A megtérés fogalma mind a héber, mind a görög kánonban előfordul. A héber שוב (súb) gyök, s annak jelentéstartalma pedig bizonyosan meghatározta a görög „μετάνοια” (metanoia)

kifejezés értelmét is – így benne foglaltatik mindkettőben a bűnbánat. Az Ószövetségben ugyanis nincs külön szakkifejezés a bűnbánatra, hisz az a megtérés és visszatérés prófétai gondolkörében fogalmazódik meg (a שוב, súb ige), ami Isten és ember viszonyá-

Ezért az ige egyházában nekünk a Szentírás alapján kell elkezdenünk a tájékozódást.

ban bekövetkező változást tükröz, s amely az utána álló viszonyozótól függően vagy „elfordulni a bűntől” vagy „Jahvéhoz fordulni” értelmet hordoz. (A megtérés fogalma egyébként az Ószövetségben gyakran körülírva szerepel: az ember szíve az Úrhoz ragaszkodik (Józs 24,23); körülmetéli a szívét (Jer 44) stb.) De akár a héber, akár a görög eredetű, a magyar szövegben megtérésként fordított szavakat vizsgáljuk, mindkét esetben joggal feltételezünk gyökeres változást, az életünkben bekövetkező minőségi fordulatot, irányváltást, a görög szóra figyelve (μετα νοεώ – meta noeó) az értelem megváltozását. Ugyanakkor nem hallgathatjuk el, hogy

¹ Elhangzott 2013. április 3-án, a balatonfüredi LMK gyűlésen

a változást önmaga erejéből megvalósítani nem tudó, sőt azt akarni egyáltalán képtelen ember folyton folyvást azt kérdezi: Miért kell változnom? Nekem jó úgy is, ahogy van...

Az ember helyzete Isten előtt

Itt tehát egy olyan fordulatról van szó, amelyet az értelmem, a saját elhatározásom, döntésem, akaratom – amelyet oly szívesen emlegetünk hitünkkel összefüggő kérdésekben is: „én úgy döntöttem”, – sem kívánni, sem megvalósítani, sem akarni nem képes. Hiszen épp az a jellemző rá, hogy nem akar változni, vagy nem Istennek tetsző módon akar változni, sőt ellenkezőjét akarja annak, amit Isten látni szeretne az életünkben. Külső beavatkozás szükséges a változáshoz. Amikor a test súlyos beteg, akkor az immunrendszert segíteni kell külsőleg is, hogy gyógyulás következék be. A mi

Ádámtól örökölt betegségünk még ennél is súlyosabb, mert nemcsak meggyengítette, hanem teljesen megölte lelki immunrendszerünket, ha úgy tetszik a bűn elleni védekező képességünket. Így az ember semmilyen mértékben nem tud ellenállni a gonosz hatalmának. Az apostolok Mózással együtt vallják: az ember szívének szándéka szüntelenül gonosz (1Móz 6,5; 8,21). Pál pedig így fogalmaz: „Hiszen nem azt teszem, amit akarok: a jót, hanem azt cselekszem, amit nem akarok: a rosszat. Ha pedig azt teszem, amit nem akarok, akkor már nem én teszem, hanem a bennem lakó bűn.” (Róm 7,19k) A reformátori teológia ez alapján állítja: totus homo peccator. A teljes ember bűnös. Isten előtt elveszettek vagyunk.

Miért kell változnom? *Nekem jó úgy is, ahogy van...*

Külső beavatkozás *szükséges a változáshoz.*

A Szentlélek hitet teremtő munkája és a kereszti evangéliuma

Amikor a Kis kátéban Luther a 3. hitágazatot magyarázza, ezt mondja: „*saját eszemmel és erőmmel nem tudnék Jézus Krisztusban hinni, sem Őhozzá eljutni, hanem a Szentlélek hívott el az evangélium által.*”² Vagyis amikor a megtérésről beszélünk, akkor a Szentlélek erőterébe, életterébe lépünk. Amikor Jézus Urunk a felülről való születésről (γεννηθῆναι ἀνωθεν – gennéthé anóthen) beszél János apostol bizonyágtétele alapján (Jn 3,3), kijelenti, hogy „*a szél fúj, amerre akar, nem tudjuk, honnan jön és hová megy. Így van mindenki, aki a lélektől született.*” (Jn 3,8) Pröhle Károly professzor nem hoztátéve ehhez az ígéhez, mégis bátran hirdette tanítványainak, hogy nagypéntek óta azért tudjuk, hogy honnan fúj a Lélek szele: mindig a golgotai kereszti felől árad, ahol Jézus kilehelte lelkét, az új élet leheletét, amely által az üdvösség és az örök élet ajándékát kínálja mindnyájunknak. Amikor Isten megalkotta az embert, az élet leheletét lehelte belé. Az új élet Jézus Lelke, a Szentlélek által születhet meg, csakis felülről. Vagyis, amikor Pál a kereszti ígét hirdette

² Dr. Luther Márton Kis kátéja, Luther kiadó, Budapest, 2010, 28. o.

Korinthusban (1Kor 1,18), vagy nem akart másról tudni, csak Krisztusról, s róla is mint megfeszítettről (1Kor 2,2), akkor minden egyes szava hallgatósága megtérését munkálta. Pál ugyan is minden kétséget kizáróan az Isten és ember viszonyában végbement fordulatot Krisztus kereszthalálán rögzíti. Tehát Krisztus halála a megtérésnek nem csupán eszköze, hanem megvalósítója, nemcsak lehetővé teszi, hanem létre is hozza azt.

Nagyépíték óta azért tudjuk, hogy honnan fúj a Lélek szele.

új kapcsolatba az élő Krisztussal. Ez a látszólag paradox állítás Pál teológiájának lényege, melyet Luther értett meg, s fejtett ki a legjobban, a legtisztábban az egyháztörténelem folyamán. A kereszti ígéte pedig hívogat az Istennel

való kibékülésre személyválogatás nélkül mindenkit. A megtérés szép leírása Pálnál így hangzik: „Krisztussal együtt keresztre vagyok feszítve: többé tehát nem én élek, hanem Krisztus él bennem; azt az életet pedig, amit most testben élek, az Isten Fiában való hitben élem, aki szeretett engem, és önmagát adta értem.” (Gal 2,20). Az itt szereplő συνεσταυρωμαι (szünesztauromai) (Passiv Praesens Perfectum) jelzi e versben, hogy a Krisztus keresztre által megfeszített ember mindvégig a kereszten marad. Ugyanis nemcsak keresztyén élet kezdetén kell elfogadni a kereszti ítéletét, hanem életünk minden napján. Ez pedig folyamatos harcot jelent, az ömber naponkénti öldöklését.

Isten szeretete viszi véghez ezt

Ebben a harcban, ezen az úton csak akkor lehet megmaradni, ha Isten ígétét halljuk. A kereszti ígéte ugyanis mindenkor, minden időben Isten szeretetét hirdeti. Amikor Ézsaiás a Messiásról jövendöl, ezt mondja Isten munkájával kapcsolatban: „a seregek Urának féltő szeretete viszi véghez ezt.” (Ézs 9,6) Ez a szeretet képes mindent megváltoztatni, a rosszat is jóra fordítani. Isten ezért nem kedvelte a legtöbb ószövetségi áldozatot, mivel az emberek nem akartak megváltozni, sőt meg akartak bűneikben maradni, s ezzel együtt Isten haragját akarták akár az áldozati állatról felszálló füst, akár az azokról lehulló vér által magukról elfordítani. Isten viszont azért áldozta fel Fiát, amely egyedül kedves áldozat ölelte³, hogy megmutassa nekünk szeretetét, s azt is végérvénye-

A Krisztus keresztre által megfeszített ember mindvégig a kereszten marad.

sen és örökre övéinek szívébe vesse, hogy őt nem kell áthangolni: ő szeret, sőt ő maga a szeretet, s ezáltal a szeretet által akar minket megtérésre hívni. Hiszen nagy, mélyreható, gyökeres változást hatalommal és erővel nem lehet elérni. „Nem hatalommal és nem erőszakkal, hanem az én lelkemmel! – mondja a Seregek Ura”. (Zak 4,6) Sokan próbáltak meg a történelem folyamán maguknak isteni hatalmat vindikálva mélyreható változást hozni. Ideig-óráig működött. A költő kérdése azonban figyelmeztet mindenkit, aki Isten helyett akar istent játszani

3 vö. Ef 5,2 és Fil 4,18, amelyben Jézus áldozata kedves, illetve kellemes illatként szerepel

ni: „Hol Róma, Dzsingisz, Hitler hatalma? Hol van mindannyi despotáé?”⁴ Isten hatalma, Isten szeretete és irgalma ellenben örök és végtelen. Mélyreható változást csak így, csak e szeretet és áldozat által lehet véghezvinni. Isten ezt tette velünk és értünk. Lám, évezredek óta megtapasztalhatjuk hatalmának és kegyelmének csodálatos voltát. A kereszti ígéret hirdetése által kiáradó Lélek pedig elhozhatja ma is a változást. Nem a „megtérés kívánalma” áll tehát az evangélikus teológia középpontjában, hanem a kereszti ígéret hirdetése. Nem lehet elégszer hangsúlyozni azt a sajátos reformátori tanítást, hogy az ige teremti, hozza létre és tartja meg az egyházat a Szentlélek ereje által. Róla vallja Luther: „... A Szentlélek hívott el az evangélium által, ő világosított meg ajándékaival, ő szentelt meg és tartott meg az igaz hitben.”⁵

Nem a „megtérés kívánalma” áll tehát az evangélikus teológia középpontjában, hanem a kereszti ígéret hirdetése.

Isten teremtő hatalma és a megtérés

A megtérés tehát nem a mi kezünkben van. Nincs a siker kulcsa az ember birtokában. Ami egyfelől rémít, másfelől mégis vigasztal. Hiszen Isten, amiképp Luther tanítja, az üdvösség kérdésében kivette a bűnös ember kezéből az akaratot. Hogy ki üdvözülhet? Rajta múlik. Amikor a gazdag ifjú szomorúan távozott, mert nagy vagyona volt, s mindezek után Jézus az övéhez fordulva a tevéről és a tű fokáról beszélt, a szívükben megrettent tanítványok is feltették

A megtérés tehát nem a mi kezünkben van. ... Ami egyfelől rémít, másfelől mégis vigasztal.

a kérdést: ki üdvözülhet akkor? Jézus pedig válaszolt: embereknél ez lehetetlen. Csak Istennek lehetséges. (Mt 19,26) Ekkor megretten a szívünk, hiszen egyfelől azt látjuk, hogy Isten „megvakította a szemüket, és megkeményítette a szívüket, hogy szemükkel ne lássanak és szívükkel ne értsenek, hogy meg ne térjenek, és meg ne gyógyítsam őket.” (Ézs 6,9–10-et idézi Jn 12,40) Hallva ezt az ígét, megkérdezzük: Ők miért nem? A másik oldalon pedig ott áll Pál, aki Saulként véresszájú keresztyénüldöző volt (ApCsel 9), Isten pedig megteremtette benne Jézus által, a Jézussal való találkozás által a népek apostolát, aki az evangélium örömét elvitte minden néphez, az addig ismert világ legvégső határáig.

A református és a római teológia válasza

Egyesek miért térnek meg? Mások miért nem jutnak hitre? A református teológia erre kérdésre azt a választ adja, hogy nyilván Jézus nem halt meg mindenkiért, hiszen az lehetetlen, hogy Istennek ez az áldozata ne legyen hatékony valakik életében. A misszió lényege náluk éppen ezért abban áll, hogy a választottakhoz eljusson Isten ígéte. De ez nem oldja meg a kérdést, csu-

4 Csanádi Imre: Csillagforgó

5 Luther 2010, 28. o.

pán odébb tolja, hiszen ez logikailag azt jelenti, hogy Isten némelyeket eleve kárhozatra ítelt. Ebben az esetben viszont mindaz, amit Isten jóságáról és szeretetéről tanítunk, hatalmas csorbát szenvedne. A római katolikus testvérek az ember felé tolják el a kérdést, akinek van le-

hetősége odafordulni Istenhez, vagy elfordulni tőle. Vagyis a kegyelem munkájának eredményessége valamiképp az ember kooperációján is múlik. De a Szentírásban is látjuk, hogy Isten, ha akarja, a „nem akarót” is „akaróvá” tudja változtatni. A lutheri teológia ugyanakkor hirdeti, hogy Krisztus mindenkiért meghalt, ezáltal

A megtérés titkát pedig Luther megőrzi, megtartja Isten misztériumának. Istenre bízta, mert tudja, hogy nála jó kezekben van.

mindenkinek szól a meghívás. A megtérés titkát pedig Luther megőrzi, megtartja Isten misztériumának. Istenre bízta, mert tudja, hogy nála jó kezekben van. Hogy kiben, mikor és hogyan termi meg gyümölcsét az igehirdetés, nem tudjuk. „*A legnehezebben beérő a lelki magvetés*” – mondta búcsú-igehirdetésében (az '50-es évek elején) Rajkán Weltler Ödön. Sokszor a vető meg sem éri, hogy munkája gyümölcsét láthassa.

A megtérésben tehát Isten a cselekvő, nem pedig mi. (Ez persze nem lehet a dologtalanság, a mellébeszélés vagy épp a lustaság takarója, mondván, mindegy mit teszek, Isten úgysis kijavítja. Hatalmas kiváltság, hogy eszközök lehetünk kezében evangéliuma terjesztésében. Halálos bűn ezt félvállról venni, még akkor is, ha a döntő dolgok valóban nem a mi kezünkben vannak.) A küldetésünk nem is az emberek megtérítésére szól, ezt nem kéri senki rajtunk számon. Róla kell bizonyosságot tenni (ezt majd számon kéri a mi Urunk a nagy napon), s imádkozni nap mint nap: „Uram, irgalmazz nekem, *bűnösnek!*” „Mert Isten nem megtalálja, hanem megteremti az emberben, ami méltó az ő szeretetére.”⁶ Épp ezért nem lehet senkire azt mondani, amit néha megteszünk, hogy ez már reménytelen. Isten mindenkit képes elérni, megszólítani, s felhasználni ügye érdekében, evangéliuma hirdetésében.

Jézus Isten utolsó szava

Itt van Jónás példája, aki nagy nehezen, második „nekifutásra” megérkezett a bűnös városba, s annyit hirdetett csupán, hogy „*még 40 nap és elpusztul Ninive.*” Nem volt egy hatalmas igehirdetés, ráadásul dühből, daczból mondta el szavait. Isten mégis úgy döntött, hogy a korábban engedetlen prófétáját felhasználva menti meg a bűnös várost. Pálról ellenben ma is azt tartjuk, hogy rétori magasságokban járt, amikor Athénban elkezdett prédikálni. „*Majd meghallgatunk erről máskor*” – mondták neki gúnyolódva. Nincs a birtokunkban a tudás, hogy a megtérés misztériumát megértjük, „csupán” hirdetniünk kell a kereszt ígését. Amikor Pál egykor felragdatott (ἀρπαγέντα – arpagenta) a harmadik évig (2Kor 12), s Isten dolgaiba is bepillantást nyerhetett, ezt írja: „olyan kimondhatatlan beszédeket hallott, amelyeket nem szabad embernek elmondania.” De ha megnézzük a végeredményt: nem tudott meg többet, nem

6 Forde, Gerhard O.: Ki a kereszt teológusa? – című munkájában idézi Luther híres disputációjának utolsó teológiai tételét, In. Magyar Luther Könyvek 10. Magyarországi Luther Szövetség, Budapest, 2005, 112. o.

jutott semmilyen előnyhöz. A „tövis” (σκόλοψ – szkolopsz) nem távozott el a testéből. Csak abban erősödött meg, amit már korábban is hirdetett: „Isten kegyelme elég.” Nagy kétellyel és aggodalommal figyelem, amikor egyes vallási közösségek azt állítják magukról, hogy ők különös tudás birtokában vannak. Az ő teológiájuk abban a törekvésben csúcsosodik ki, hogy Krisztust megkerülve akarnak eljutni Istenhez. Nem lehetséges! Nincs különlegesebb tudás annál, mint amit Isten megmutatott szent Fia szenvedése által. Ezt hívja a teológia: revelatio specialis-nak, vagyis külön kinyilatkoztatásnak. A kereszt teológusa tehát nem Isten láthatatlan dolgait kutatja, hanem mindent Krisztussal együtt keresztre feszítve, a keresztről szemlél. Így láthatja a valóságot. A valóságot bűnös voltáról, s a megváltás páratlan isteni csodájáról.

A megtérés kívánalma hitvallási irataink összefüggésében

Hitvallási irataink a bűnbánatot és a megtérést szinte váltófogalomként használják. Maga Luther is tudatosan követi a 95 tétel elején meghirdetett teológiai programot egész életén át, amely Jézus Urunk megtérésre hívó szavát az egész életre szóló bűnbánattal kapcsolja össze. Ez nem felesleges, felszínes önmarcangolást jelent, naponkénti kötelező gyakorlatot, hanem őszinte megállást Isten előtt (coram Deo). Ez a koncepció rajzolódik ki előttünk Biblia fordítása kapcsán is. A μετάνοια (metanoia) kifejezést minden esetben a „*tun Busse*” szavakkal adja vissza, ami azt jelenti: bűnbánatot tartani. Az Ágostai hitvallás pedig azt mondja a bűnbánatról: „*Akik a keresztség után bűnbe estek, bármikor részesülhetnek bűnbocsánatban, ha megtérnek (bűnbánatot tartanak.)*” Az ilyen bűnbánatra térteket az egyház köteles feloldozni. (Hiszen aki bűnbocsánatért könyörög, az már Isten kegyelméből kéri azt,

Nincs különlegesebb tudás annál, mint amit Isten megmutatott szent Fia szenvedése által.

ezért annak Isten kegyelmes akarata is hirdetni kell.) „*A bűnbánat pedig helyes értelemben e két részből áll: az egyik a töredelem, vagyis az a rettegés, amelyet a bűn megismerése kelt a lelkiismeretben.*” Ez a törvény munkája. Pál azt mondja: a törvényből a bűn felismerése adódik. (Róm 3,20) A teológia ezt nevezi „opus alienum”-nak. Isten másodlagos munkája. „*A másik pedig a hit, amely az evangéliumból vagy feloldozásból fakad, és Krisztusért hiszi a bűnök a bocsánatát, megvigasztalja a lelkiismeretet, és megszabadítja a rettegéstől.*” Ez az opus proprium. Isten elsődleges munkája. A kettő elválaszthatatlan, ám meg kell különböztetni egymástól. „*Ezután jó cselekedeteknek kell következni, amelyek a bűnbánat gyümölcsei*”⁷ – zárja Melancthon ezt a hitcikket (ez egyébként inkább az ő teológiájára jellemző, Luthernél ez nem hangsúlyos).

A Schmalkaldeni cikkekben is egészen hasonló megfogalmazásokat találhatunk: „*Ez az igazi megtérés: az embernek meg kell hallania Isten őt sújtó ítéletét. Valamennyien semmik vagytok. Mindnyájatoknak meg kell változni.*” Ezzel a szolgálattal összekap-

7 Ágostai hitvallás, in.: *A Magyarországi Evangélikus Egyház hitvallási iratai* 2. Luther Kiadó, Budapest, 2008. 12. cikkely

csolja Luther az evangélium szolgálatát Márkra hivatkozva: „*Térjete meg és higgyetek az evangéliumban.*” (Mk 1,15) Majd hozzát teszi: Keresztelő Jánosnak feddenie kellett, hogy mindenki meglássa bűneit. Elvesztettek vagyunk.⁸ Az így megrendült lélek érti, értheti csak meg igazán a bűnök bocsánatának evangéliumát, amelyet Jézus hozott el számunkra.

Hitvallási irataink a bűnbánatot és a megtérést szinte váltófogalomként használják.

A hamis megtérésekről⁹ is beszél itt Luther, amelyeknek közös vonásai, hogy akár a tökéletes töredelemre, akár a szentek érdemére, akár a saját cselekedeteik elégséges voltára alapoznak, mindig Krisztus marad ki a számításból.

Azt a kegyességet kárhozzátja, amely szerint maradt bennünk egy kis jó, amely képes megragadni Isten nagy irgalmát. Akik azonban így beszélnek, sem a bűn valóságával, sem Krisztus érdemével nincsenek tisztában. Hamvas Béla szavát idézve el kell jutnunk a felismerése: „Nekem nincs érdemem, *és nem vagyok jó.*” Ha erre eljut a megrendült lélek, akkor fogja fel, hogy mit jelent: Isten kegyelmébe fogadott minket. Ezt a munkát is a Lélek végzi Isten igéje által.

A megtérés és a keresztség

Mindennek az alapja pedig a keresztség. Olyan volt eddig az előadás, mint Weöres Sándor ironikus verse, amelyben az építők a házat a tetejéről kezdik építeni. Azért maradt az alap a végére, mert ez segít összefoglalni mindazt, amit a témában tudni érdemes. Keresztelő János szolgálatának fontos szerepe van ebben a kérdéskörben, igehirdetésének központi tartalma ugyanis épp a megtérésre hívó szó, ami teljes Istenhez fordulást jelent, tehát olyan új viszonyt az Istennel, amely az élet minden területét átjárja. A megtérés e próféta követelményének az előfeltétele a bűn valóságának felismerése. A bűn nem egyes cselekedetekben jelentkező vétkek, hanem a szív gonoszsága, az ember egész valóját megrontó elfordulás az Istentől.¹⁰ Az ő keresztsége a βαπτισμα μετανοίας (baptizma metanoiasz) (a megtérés keresztsége – Mk 1,3; Lk 3,3): nemcsak a vétkek lemosását hirdeti, hanem az ember életének gyökeres irányváltását. Nemcsak formális, hanem „minőségi” változást! Azonban Jánossal nem ért véget a keresztség. Az utána jövő Messiás szintén keresztel, s ő hozza el a teljes üdvösséget, a megtérés valós lehetőségét, vagyis a Lélek ajándékát.

Luther írja a keresztségről: „*A keresztséget tehát mindennapi ruhának kell tekintenünk, azt kell viselnünk állandóan, hogy mindenkor a hitben és annak gyümölcseiben éljünk, hogy megfojtsuk az óemberünket és növekedjünk az újban. Ha pedig kiesik valaki belőle, térjen vissza hozzá. Mert ahogyan Krisztus, a kegyelem királyi széke (Róm 3,25; Zsid 4,16) nem távozik tőlünk, nem is akadályozza meg, hogy hozzá járuljunk, noha bűnösök vagyunk, ugyanígy változatlan marad minden kincse és ajándéka. Ha a keresztségben egyszer bűnbocsánatot*

8 Luther Márton: A Schmalkaldeni cikkek, in.: Luther Márton négy hitvallása, ford.: D. Dr. Pröhle Károly, Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, Budapest, 1983, 290–291. o.

9 Luther 1983, 292–297. o.

10 Karner Károly: Az Újszövetség teológiája (jegyzet), Debrecen, 1991, 45. o.

*kaptunk, akkor az érvényes marad minden nap, amíg élünk, vagyis a nyakunkon cipeljük az óembert.*¹¹

Amikor Pál szakadást, pártoskodást látott szeretett gyülekezetében, rögtön a keresztségre, s Krisztus keresztjére irányította a figyelmet. Egészen gyakorlati problémákat is a kereszt lábánál akar megoldani. Mi esetleg azt várnánk, hogy az apostol, látva a kialakult helyzetet, megkérdőjelezi a pogány múlt bűneibe visszaesők megtérésének valóságát, de nem ezt teszi, nem ítélkezik, hanem a keresztségükre emlékezteti őket.¹² Azért helyezi erre a hangsúlyt, hogy a gyülekezeti tagok megértsék, hogy mi történt velük az induláskor (a keresztségben mit kaptak), s ha ezt megértik, erre emlékeznek, s ebben hisznek, akkor azzal is tisztában lesznek, hogy miként érhetnek célba. A keresztség – mint szilárd fundamentum áll itt ebben az esetben. Egy olyan esemény, amihez bátran visszanyúlhatunk. Ahonnan mindnyájan indultunk, s ahova vissza kell térnünk, ahova mindig visszatérhetünk. Mert a keresztség Isten hozzánk lehajló kegyelmének jele. Jézus nem akarja az embert a bűneiben hagyni, sem a bűnben maradásra bátorítani, épp ellenkezőleg le akarja mosni, el akarja törölni, meg akar tőle szabadítani. Luther a Kis kátében írja a keresztségről: *„a bennünk lévő régi embernek naponkénti bünbánattól és megtéréstől vízbe kell fulladnia és meghalnia minden bűnével és gonosságával együtt, és viszont naponként új embernek kell előjönnie és feltámadnia, hogy Isten előtt igazságban és tisztaságban éljen örökké.*”¹³

Egyházunk keretein belül is elhangoznak olyan vélemények, hogy nem kell a gyermekeket megkeresztelni, majd ha ők felnövekedvén megtérnek, és úgy döntenek, hogy fel akarják venni a keresztség szentségét, csak akkor kellene kiszolgáltatni számukra. El sem lehet mondani, hogy mennyire nem biblikus és lutheri az ilyen felfogás. Az én hitem, az én döntésem ugyanis semmit nem tesz hozzá a szentség szentség voltához. Számomra ezért a kérdés soha nem **úgy merül fel**, hogy az egyháznak szabad-e gyermekeket keresztelni vagy sem, hanem úgy, hogy a keresztelő egyház vajon tanító egyház-e? Hirdeti-e tisztán és igazán Isten igéjét? Helyesen, rendeltetésszerűen és rendszeresen szolgál-e a szentségekkel? Hiszen ez teszi az egyházat egyházzá. Egy **német teológus arról beszél egy** tanulmányában, hogy a keresztelő egyháznak (taufende Kirche), feltétlen tanító egyháznak (lehrende Kirche) kell lennie.¹⁴ A Lélek megtartó erejére, az evangélium élő hangjára ugyanis minden nap szüksége van a megkereszteltnek is.

Amikor Pál szakadást, pártoskodást látott szeretett gyülekezetében, rögtön a keresztségre, s Krisztus keresztjére irányította a figyelmet.

11 Eric W. Gritsch: Isten udvari bolondja című művében idézi Luthert, Luther kiadó, Budapest, 2006, 251. o.

12 Cserhádi Sándor: Pál apostolnak a korinthusiakhoz írt első levele, Luther Kiadó, Budapest, 2008, 270. o.

13 Luther 2010, 40–42. o.

14 Wick, Peter: Taufpraxis und Tauftheologie im Neuen Testament. Neue Argumente für eine alte Diskussion, www.kirchgemeinde.ch/kirchenweb/dokverwaltung/dokHerunterladen.php?dok=62 (letöltve: 2009. január 28.)

Ha van egy nagyon értékes gyűrűm, amelyet megszületése napján odaadok a gyermekemnek, s én ezt a gyűrűt elzárom, 18 éves koráig nem is beszélek róla, nem mondom el neki, hogy miért olyan értékes, akkor felnővén a gyermek, pláne, ha anyagi nehézségei lesznek, csakhamar túlad rajta, megválízik tőle. Vagy esetleg – értékéről mit sem sejtve – a szemébe dobja. (Akár túlad rajta, akár a szemébe dobja, ez nem változtat semmit a gyűrű értékén.) Így vagyunk a keresztséggel. Valóságosan a miénk. Ha azonban nem beszélünk **évtizedeken át** a gyermek-

... A döntő dolgok mennyire nem az ember személyén múlnak.

nek, hogy ez milyen fontos és értékes, mekkora isteni ajándék, akkor könnyedén túlad rajta. Ha beszélünk róla, akkor fogja értékesnek tartani. Luther mondja szintén a keresztségről: „*Ne gondoljuk, hogy olyan jelentéktelen, mintha egy új ruhát ölténénk fel. Isten rendelte, sőt komolyan parancsolta, mert szükséges az üdvösséghez. Ezért tartsuk kitűnőnek, felségesnek és nagyszerűnek*”¹⁵. A keresztségben tehát az Isten cselekszik. Ő ad! Isten keresztel! A keresztség tehát nem üres jel, nem is emberi találmány. A keresztség ezért soha nem statikus, hanem dinamikus. Új kezdet, az újjászületést furdóje (Tit 3,5), mely a Szentlélek által végbemenő megújulás. Ez különbözteti meg igazán a keresztyén keresztséget a Keresztelő János által gyakorolt keresztségtől. Jézussal jött el hozzánk a Lélek ajándéka. E vonás értelmének megértésében Ef 1,13k segítségünkre lehet, ahol a Szentlélek, mint megígért „foglaló” (ἄρραβών – arrabón) szerepel.

Helytelen az is, visszatérve a korinthusi pártoskodásra, ha bárki az őt keresztségében részesítő személyhez kötődne. („Én ennek a szavára tértem meg”, „engem ő keresztelt” – ismerjük ezeket a kijelentéseket...) Pál elsősorban azért hozza szóba a keresztséget, és azért érvel vele, mert ez alátámasztja, hogy a döntő dolgok mennyire nem az ember személyén múlnak. Ezt támasztják alá a Szentírásban a keresztségre használt igealakok. Érdemes megfigyelni, hogy a βαπτίζω (baptidzó) ige (ha a megkereszteltre vonatkozik, és nem a keresztelőre) minden esetben passzív formában szerepel az Újszövetségben. Ez pedig önmagában jelzi, hogy e szent cselekményben nem mi vagyunk az „aktívak”. Épp ezért szent, mivel az egyedül szent Isten aktív. Ugyanígy Jn 3-ban a γεννηθῆ ἄνωθεν (gennéthé anóthen). A

Ha a keresztségben egyszer bűnbocsánatot kaptunk, akkor az érvényes marad minden nap, amíg élünk.

születéséről senki nem dönt, s igaz ez az újjászületésre is.

A keresztség szilárd fundamentum, keresztyén életünk eszkatológiai távlatának (ἡ αἰώνιος ζωῆ – hé aiónios dzóê), mintegy a kiindulópontja, startköve. Ha a keresztségben egyszer bűnbocsánatot kaptunk, akkor az érvényes marad minden nap, amíg élünk. Isten ígérete nem múlik el soha, hanem áll az idők végéig. Luther akkor fogalmazta meg talán a legszebben a ke-

15 Luther Márton: Nagy káté, in.: Luther Márton négy hitvallása, ford.: D. Dr. Pröhle Károly, Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, Budapest, 1983, 232. o.

resztség e fontos aspektusát, amikor arról beszélt, hogy a megtérés nem más, mint visszatérés a keresztséghez.¹⁶ „Bár szép a kezdet, a célig minden el is veszhet”¹⁷ – figyelmeztetnek egyik evangélikus korálunk szavai. Nem véletlenül mondja Luther, hogy minden nap térjünk vissza a keresztséghez. Hisz amint erre a szilárd, megkérdőjelezhetetlen alpra tekintünk, egyből világos lesz a cél is, mert innen felsejlik előttünk az örök élet távlata. Ezért adott erőt Luthernek a mondat: „*meg vagyok keresztelve.*” Mit árthatnak nekem, ha örök életem és üdvösségem van? A keresztségben kapott ajándék tehát biztos, mert nem embertől jön, hanem a kegyelmes Istentől, aki szent hatalma alá vonja az embert, aki addig a sátán cselszövéseinek kiszolgáltatót életet élt. A megtérés nem más, mint amikor az ember átkerül az „ártó” hatalom rabigája alól az „áldó” hatalom vonzáskörébe, ebben az értelemben használja a reformátori teológia a „*simul iustus et peccator*” tételt, hiszen a bűnös emberben Krisztus kezd uralkodni.

Egy német áhitatos könyvben olvastam egy anyáról és az ő gyermekéről. Az volt a szokás náluk, hogy a gyermek megkeresztelésének napján, minden évben újra és újra leültek a reggeliző asztalhoz, meggyújtották a keresztelési gyertyát, kinyitották a Bibliát a gyermekek evangéliumánál, olvastak és imádkoztak. Így volt évről-évre, mígnem jött a kamaszkor. Amikor már a gyermek nem tudja elfogadni igaznak a dolgokat, csupán csak azért, mert az édesanyja mondja, mindent megkérdőjelez. E gyermek a szüleiével való konfliktusát leginkább a megkeresztelése napján élte meg. Nem jött ki a szobából, nagyokat hallgatott, nem válaszolt az anyja szavaira. Napokig elzárta magát. Aztán amikor sok-sok nap után, végre egyik reggelen kifáradt a szobából, ott állt az asztalon a meggyújtott gyertya, s a Biblia kinyitva a gyermekek evangéliumánál. Leült és elkezdte olvasni, s megértett valamit Isten kegyelméből. Mi a lényeg? Nem a gyermek elhatározása, ő nem azért ment ki, hogy olvasson, hanem az, hogy tőle függetlenül a gyertya égett és a Biblia nyitva volt. Isten kegyelme örök, és nem változik meg soha. Ez adhat erőt a szolgálatunkhoz.

Összefoglalás

Megállapíthatjuk, hogy nem a megtérés a reformátori teológia központi üzenete, hanem az evangélium hirdetése, a kereszt igéjének hamisítatlan továbbadása, amely által a Lélek ma is, most is megszólíthat embereket. Bár a megtérés kívánalma mind Keresztelő János, mind Jézus Urunk igehirdetésének expliciten részét képezte, ennek megvalósítása nem lehetséges pusztán emberi erővel, akarattal és elszánással. Ez a törvény szava, amelyet Jézus töltött be. A megté-

A megtérés nem más, mint visszatérés a keresztséghez.

A keresztségben kapott ajándék tehát biztos, mert nem embertől jön, hanem a kegyelmes Istentől.

16 Luther Márton: Nagy káté, 243–244. o.

17 Evangélikus énekeskönyv: 383. ének

rés tehát életközösség Krisztussal, élet vele és általa. A szenvedéssel, de reménységünk szerint a feltámadással együtt is. Még ha sok keresztje is van ennek az útnak, mégis áldásos és gyönyörűsége. Erre kell hívni másokat is.

A megtérés nem más, mint Krisztus által kapcsolatba kerülni Istennel. „*Jer, dicsérjük Istent!*”¹⁸ Csodás ének, de ezt akár egy zsidó és egy mohamedán is énekelheti. Nem mindegy hogy dicsérem, vagy Krisztus által dicsérem az élő Istent. Nem mindegy, hogy kapcsolatba vagyok vele, vagy Krisztus által vagyok kapcsolatba vele. A döntő fordulat Krisztusban van. Az a megtérés, amely őt kihagyja a számításból, hamis és nem valódi.

Őt, vagyis a kereszt igéjét hirdeti Pál, Luther, s velük együtt mindazok, akik az üdvösség reménységet hordozzák szívükben. A kisherceg írója mondja: „*Ha hajót akarsz építeni, akkor ne azzal kezd, hogy munkásokat toborzol és fát gyűjtetsz velük, szerszámokat adsz nekik, kiosztod a feladatokat és tervrajzokat készítesz, hanem keltsd fel bennük az olthatatlan vágyat a végtelen tenger iránt.*” Nekünk nem feladatunk praktikák, tanácsok kitalálása, hanem fel kell keltenünk mindenki bennünk a vágyat Isten Krisztusban megjelenő szeretete iránt – imádsággal, naponkénti könyörgésért a mindeneket megelevenítő Lélekért. Ő hozza el a változást mindnyájunk életben. Magunkon kell kezdeni, s ha mi úgy élünk majd, mint akiknek élő Uruk és örök életük van, akkor fogunk elkezdni gyógyulni, s másokat is gyógyítani. Nagy szükség volna erre.

18 Evangélikus énekeskönyv: 40. ének

A tárgyalás során előterjesztettem azt a kérelmemet, hogy a bíróság alapítsa meg személyre lebontottan a törvénytelen határozatért felelősek nevét arra tekintettel, hogy az Egyházi Alkotmány 17. §-a szerint „minden egyházi tisztségviselő, megbízott, kiküldött vagy egyházi szolgálatban álló személy ezen minőségben elkövetett cselekvésének vagy mulasztásának következményeiért felelős.” Sajnálatos, hogy a tárgyaláson jelenlevő déli egyházkerületi képviselő ellenezte a felelősség ily módon történő pontosítását.

(részlet Boleratzky Lóránd *Ordass püspök rehabilitációja* című munkájából)

A keresztyénség hatása magyar anyanyelvünkre¹

Sokszor panaszkodunk amiatt, hogy a Bibliának s a keresztyénségnek oly igen csekély hatása mutatkozik az emberiség életében. Valóban lehangelő, hogy bár a Biblia ott van csaknem minden házban, bár az ige évezredek óta bőségesen hirdettetik, az ember nemcsak hogy messze van a keresztyén tökéletességtől, de élete mindmáig telve van a legdurvább bűnökkel. Hitetlenség, gyilkosság, paráznaság, irigység, önzés, háborúság mindennapi jelenségek, mintha a Biblia tanítása, a hirdetett ige teljesen falrahányt borsó lenne.

Való igaz, hogy nem lehetünk megelégedve azzal a hatással, amelyet a keresztyénség gyakorolt az emberiség életére, mégis igazágtalanok lennénk, ha azt állítanánk, hogy ez irányú hatása semmi, vagy csak jelentéktelen is. Nem az! Mert ha az élet bármely területét vizsgáljuk, nemcsak, hogy ott látjuk mindenütt a keresztyénség nyomait, a bibliai hatásokat, de mindenkinek el kell ismernie, hogy ezek a bibliai, keresztyén elemek egyesén keresztül-kasul szövik az egész emberi életet.

Letagadhatatlan tény például, hogy az emberi társas együttélés erkölcsi alapja igen nagymértékben éppen a bibliai Tízparancsolat. A művészet területén, a festészet, szobrászat, irodalom és zene területén is tömegesen találunk világhírű remekműveket, amelyek keresztyén hatásokra születtek vagy pedig egyenesen bibliai tárgyúak.

E hatások alól egészen természetesen nem vonhatta ki magát az emberi beszéd, a mi magyar nyelvünk sem. Sőt, ha vizsgálni kezdjük ezt a kérdést, nagy meglepetéssel tapasztaljuk, hogy beszédünk, és pedig közelebbről a mi magyar nyelvünk is, mennyire tele van keresztyén vallási, sőt nagy mértékben kifejezetten bibliai elemekkel. Amikor ezt mondom, akkor elsősorban nem a hívő, a kegyes ember uram-uramozó beszédjére gondolok, hanem arra a mindennapi beszédre, amely az utcán, a piacon, utazás közben vagy a társaságban hangzik, legtöbbször egészen közönyös lelkű vagy talán éppen kifejezetten hitetlen emberek ajkáról is.

Ebben a dolgozatban egy jókora csokorra valót gyűjtöttem össze olyan mondásokból, kifejezésekből, amelyeket a mai kor embere is úton-útfélen használ, amelyekkel könyvekben, újságok hasábjain találkozunk, amelyek pedig vagy kifejezetten bibliai eredetűek, vagy legalábbis általában a keresztyén vallásos élet területéről valók. Érdekes ezzel kapcsolatban megfigyelni azt, hogy rajtuk keresztül a keresztyénség mennyivel szebbé, színesebbé, kifejezőbbé és ez által gazdagabbá tette a mai magyar beszédet.

A mi magyar nyelvünk is *mennyire tele van keresztyén vallási, sőt nagy mértékben kifejezetten bibliai elemekkel.*

1 Dedinszky Gyula (1905–1994), néhai békéscsabai lelkész az ifjúsága számára állította össze az alábbi előadásban a magyar nyelvben használt bibliai kifejezések gyűjteményét. Az előadás 1979. március 10-én hangzott el ifjúsági órán, de – úgy véljük – a mai olvasó számára is érdekes olvasmány. (a szerk.)

ISTEN – Minden vallásnak, így természetesen a keresztyénségnek s a Bibliának is egyik alapfogalma az Isten-fogalom. Amíg kifejezetten nem gondolunk rá, addig nem sejthetjük, hogy az emberek mindennapi beszédjükben mennyit foglalkoznak az Istennel. Hívók és hitetlenek egyformán.

Ott vannak az üdvözlésnek különféle formái. A házba érkező vendéget a ház népe e szavakkal fogadja: „*Isten hozta*”, s a távozót ezzel bocsátja el: „*Isten vele!*” A régi, legszebb ma-

A keresztyénség *mennyivel szebbé, színesebbé, kifejezőbbé és ez által gazdagabbá tette a mai magyar beszédet.*

gyar köszöntés is Isten nevével kapcsolatos, a „*Jó napot adjon Isten!*” Az ünnepeelt ember felköszöntésének kedves formája az „*Isten éltesse!*” A bajba jutott ember szinte észre sem veszi, amint kiszalad a száján a „*Jaj Istenem!*” – Azután ott van egy sereg felkiáltás:

a „*Szent Isten!*”, a „*Te jó Isten!*”, az „*Isten ments!*”, az „*Isten őrizz!*” vagy „*Az Isten szerelmére!*” – Az embertársának könyörgő megszorult ember azzal ad nyomatékot kérésének, hogy azt mondja: „*Ha Istent ismersz, tedd meg, amire kérlek!*” Az elfogadott segítségért pedig az a köszönet szava: „*Az Isten fizesse meg!*” Halottnak szóló utolsó kívánságunk: „*Isten nyugosztalja!*” – A gonosz ember „*istentelen ember*”, akinek „*nincs Istene*”, a basáskodó pedig a „*kisisten*”. – Aki attól fél, hogy szava nem talál hitelre, Isten nevére hivatkozással erősítgeti igazát, amikor sűrűn hajtogatja: „*Bizony Isten!*” vagy: „*Isten látja lelkemet!*” – A baj, mely utolért bennünket „*istenverése*” vagy „*istenostora*” rajtunk, az intő jel pedig, amely óv a rossztól „*Isten ujja*”. – Akinek jól megy a sora, annak „*felvitte Isten a dolgát*”, aki fázik, didereg, azt „*megveszi az Isten hidege!*” A bizonytalankodó ember szava a „*tudja Isten*”, a nyomatékos intése a „*vigyázz, mert megver az Isten!*” Az átok formulája is ezzel kapcsolatos: „*Verjen meg az Isten!*” vagy pedig „*Az Isten nyíla üssön belé!*” A közeledő, fenyegető veszedelmet azzal igyekszik távol tartani magától az ember, hogy ezt mondja: „*ha van Isten az égben*”, akkor ez vagy az nem történhet meg velem. A különös, meglepő eseményeket elbeszélő ember kedves kifejezése az „*és akkor mit tesz Isten*”, a fogadkozó pedig az „*istenuccse!*” A makacs ember „*az Istennek sem enged*”, az elégedetlen, örökké zúgolódó embert azzal torkoljuk le: „*Adj hálát az Istennek, hogy ilyen sorod van!*” A bajba jutott ember azzal vigasztalja magát: „*Jó az Isten, majd csak lesz valahogy!*” A bajból szabadulást pedig e szavakkal nyugtázzuk: „*Hála Istennek!*” – Az ormányos kis bogár népes neve az „*istentehénkéje*”, s a minden központtól távol eső hely „*az Isten háta mögött van*”.

Egy kis ízelítő ez csupán azokból a kifejezésekből, szólásokból, amelyek mutatják, hogy a magyar ember élete minden körülményei között, sokszor egészen öntudatlanul is, mennyire eleven kapcsolatban érzi magát az Istennel.

ÖRDÖG – A vallás s egyben a Biblia világában is az istenfogalom ellentétes pólusát jelenti az ördög, a sátán fogalma. Nos, az ő neve sem hiányzik mindennapi beszédünkben.

A csodálkozás, álmélkodás kifejezése a „*Mi az ördög?*”, a kedvetlenségé az „*ördög vite volna el!*” „*Ördöge van*” annak, akinek minden sikerül. A nem közönséges, furfangos eljárás, foglalkozás „*ördögi mesterség*”, viszont a rosszindulatú, ártó szándék „*ördögi meszterkedés*”. A kísértés, csábítás az „*ördög incselkedése*”, s aki nem fér a bőrébe, abba „*az ördög bújt belé.*” Az élénk kis gyermek „*eleven kis ördög*”, a tűzrevaló, rakoncátlan kölyök „*ördög fajzatja*” vagy „*ördögfióka*”. A bosszankodás felkiáltása az „*ördög-pokol!*” vagy pedig a „*Hogy az ördög!*” – Ami végleg elveszett, azt „*elvitte az ördög*”, ha pedig valami hiábavaló dolgot cselekedtünk, akkor azzal „*tartoztunk az ördögnek*”. „*Ne ferd a falra az ördögöt!*” – ezzel intjük le azt, aki kellemetlen, veszedelmes dolgokat emleget. – Az olyan emberi arc, melyről lerí a gonoszság „*ördögi pofa*”, aki pedig veszélyes következményekkel járó nagy gonoszagra adta a fejét, az „*eladta lelkét az ördögnek*”. Általánosan ismert a mezőkön vágató, széltől hajtott száraz gyom, az „*ördögcszeker*”. A csupa gonoszság ember „*valóságos sátán*”, a rosszság felsőfoka a „*sátáni gonoszság*”, a kegyetlen ártó szándék is „*sátáni terv*”.

Érdemes megfigyelni, hogy a bibliai tanításnak megfelelően a mindennapi beszéd is mennyire mindig csak a rossznak értelmében használja az ördög, sátán nevet.

MENNY, ÉG és POKOL – Igen gyakran szerepel a mindennapi beszédben az emberi lét két végső állomása a mennyország/ég és a pokol is.

Az öröömök maximuma a „*mennyei élvezet*”, s aki nagyon jól érezte magát valahol, azt szokta mondani: „*Valósággal a mennyországban éreztem magam*”. A villám „*mennykő*”, szava pedig „*mennydörgés*”.

A nap „*fent jár az égen*”, a mennydörgés, villámlás „*égi háború*” vagy „*égzengés*”. Az ámulatba ejtő, rendkívüli esemény „*égi csoda*”, a hórihorgas, magas növésű ember „*égimeszelő*”. Ami nyomtalanul eltűnt, azt nem találni „*sem égen, sem földön*”, akit pedig váratlan, fájdalmas csalódás ért, az „*lepottyant az égből*”. A búcsúzó azzal engedjük útjára: „*Ég veled!*” Az előre nem látott, váratlan szerencsétlenség úgy éri az embert, mint „*derült égből villámcsapás*”. A megrémült ember „ *egetverő kiáltást*” hallat, miközben a rémülettől „*égnek áll a haja*”.

A durva, merev elutasítás szava az „*eredj a pokolba!*” A gonosz ember, haszontalan gyermek „*pokolra való*”, „*pokol fajzatja*”. Az édesanya a rossz útra tért gyermekéért „*pokoli gyötrelmeket*” áll ki, a fogfájó ember „*pokoli kínokat szenved*”. Nyári kánikulában a magyar földön nem egyszer „*pokoli hőség*” uralkodik. Ha valamit nem találunk, ingerülten kérdezzük: „*hova a pokolba lett?*” Mászhoz intézve szavunkat pedig: „*hova a pokolba tetted?*”

Érdekes azonban megfigyelni, hogy a magyar nyelv nemcsak egyes kiragadott vallási fogalmakat – Isten, ördög, mennyország, pokol – olvasztott magába, mintha végig tallózott volna a Biblián, hanem annak minden részéből találunk benne elemeket.

BIBLIA – Az oly sok ember napi foglalatosságát jelentő és sok romlást okozó kártya a „32 levélű biblia” vagy még inkább „az ördög bibliája”. Ha valamely állítás nem tarthat számot az abszolút igazság igényére, azzal szokták elintézni: „Az nem szentírás!”

TEREMTÉS – Amikor valaminek az állandóságát akarja kifejezni a magyar ember, azt mondja: „Ez így volt mindig a világ teremtése óta!” A jól összeillő fiatalokat pedig „az Isten is egymásnak teremtette”. A férfiember „a teremtés koronája”.

Aki azt akarja kifejezni, hogy valahol nagyon jól érezte magát, azt mondja: „a paradicsomban éreztem magam”, s a boldogság tetőfoka is a mennyei boldogság mellett a „paradicsomi boldogság”.

Akiknek a rokonsága nagyon távoli, azok „Ádám-Évától rokonok”. A mezítelen ember „ádámkosztümben” van, a feleség „oldalborda”, a hamis nő „Éva lánya” vagy „csalfa kígyó”. Közismert a férfiak „ádámcsutkája”.

AZ EMBERISÉG ŐSKORA – Ami nagyon régi már, arra azt mondjuk: „özönvíz előtti”, ha pedig véletlenül autóról van szó, akkor azt a „Noé bárkája” névvel tiszteljük meg. A felelőtlen, hazard magatartás jelzésére használatos az „utánam az özönvíz” kifejezés. – Nagyon szomorú, ha valahol az igaz szeretet helyett „káini lelkület” uralkodik az emberek között. – A szokatlanul magas életkort „matuzsálemi kornak” mondjuk, ahol pedig egy-

Ami nagyon régi már, arra azt mondjuk:
„özönvíz előtti”.

mást meg nem értve egyszerre beszél sok ember, ott „bábeli zűrzavar” (vagy hangzavar) uralkodik. Az erkölcsileg mélyre süllyedt emberek társasága „valóságos Szodoma”. A nagyon elámult, elképedt ember, mint Lót felesége is „sóbálványá lett”.

IZRAEL TÖRTÉNETE is gazdag anyagot szolgáltat a magyar nyelv számára. A rossz üzletet kötött ember „eladta örökségét egy tál lencséért”. Az embert vagy az országot ért csapások „valóságos egyiptomi csapások”, a koromsötétség „egyiptomi sötétség”, a nyiszlett, nyápic emberre azt mondják, termete olyan, mint a „hét szűk esztendő”. A dologtalan, lusta embert azzal serkentik a munkára: dolgozzék, mert „ma már nem hull manna az égből”. A pénz szerelmese, a kapzsi ember „mammon-imádó”, a tékozló pedig „Dárius kincsét is elköltené”.

A jólétben élő ország „tejjel-mézzel folyó Kánaán”. Az aránytalan ellenfelek küzdelme „Dávid és Góliát harca”, a nagytermetű, robusztus alak igazi „Góliát”, rendszerint „sámsoni erővel” felruházva. Az okoskodó, tudásával hengegő ember „bölcs Salamon”, a kétfelé igazságos ítélet „salamoni ítélet”. A földbe dugott gyökértelen faág, ha megered és kihajt, mint „Áron vesszeje”, a több nemzedéken át paposkodó család is „aroni család”.

Gyakran szerepel a köznyelvben a próféta név is. Akit a jövődőt illetően faggatnak, azzal hárítja el a már-már kellemetlenné váló kíváncsiszkodást: „Nem vagyok próféta, hogy tudhas-

sam”, viszont a fül számára kedves jóslatokat hangoztatónak azt szoktuk mondani: „*Bár próféta beszélne belőled!*” Némely embernek kedves felkiáltása a „*Szent Habakuk!*” Ami megingathatatlan, az „*áll, mint Sion hegye*”.

JÉZUS életének eseményeiből és tanításából is sok minden ment át mindennapi nyelvünkbe. Különösen a nők között gyakori felkiáltás a „*Jesszusom!*” – vagy még gyakrabban a „*Jézus, Mária!*” A karácsonyi ajándékot a „*Jézuska*” hozza. Gyerekek kedves téli játéka a „*Jézuska-csinálás*”, amikor is karjaikat széttárva hanyatt vágják magukat a hóban, kereszt formájú nyomot hagyva maguk után. Nyomatékos kérlelésként lehet néha hallani ezt a mondást: „*A Krisztus hét sebére kérlek!*”

JÉZUS TANÍTÁSA – Az oly sok támadásnak kitett csoda is kiirthatatlannak látszik a mindennapi nyelvből. Gondoljunk csak arra, hogy mennyi minden van a világon, ami „*csodás*”, „*csodálatos*”, „*csodaszép*”, „*csoda jó*”, „*csoda rendes*”. Az elámuló ember megszokott kérdése a „*Mi a csoda?*” Arra pedig, amit magától értődőnek tartunk, azt szoktuk mondani: „*Nem csoda, hogy úgy történt*”. Sőt még a merev, durva elutasítás sem tud meglenni nélküle, mert az is sokszor úgy hangzik: „*Eredj a csudába!*” A mulatságos, szórakoztató figura a fiatalság körében: „*Csuda pofa!*”

Jézus tanításából való a „*szamaritánusi lelkület*” vagy a „*szamaritánusi szolgálat*” kifejezés, úgyszintén a „*homokra építeni*” mondás is, mely utóbbi az oktalán, nem jó véggel kecsegtető vállalkozást akarja jelezni.

Az Úrtól tanult imádságot, a Miatyánkot a háziasszony nem mindig csak lelki épülésére mondja el, hanem időmérésre is felhasználja, amennyiben a jó lány tojás pontosan „*három Miatyánk*” elmondásának idejét igényli.

Nem hiányoznak beszédünkben Jézus nagy ellenségei a farizeusok sem. Az ellenszenves, kétszínű ember „*képmutató farizeus*”, vagy egyszerűen „*nagy farizeus*”. De ugyanúgy helyet találnak nyelvünkben Jézus barátai és munkatársai, az apostolok is. A szelíd, jóságos természetű ember „*apostoli lelkületű*”, aki gyalog vándorol, az „*apostolok lován jár*”, az egyik végletből a másikba eső ember „*pálfordulást*” végez.

A SZENVEDÉSTÖRTÉNET – Különösen is gazdag anyagot merít nyelvünk Jézus szenvedéstörténetéből. Aki alaptalanul keveredett bele valami kellemetlenségbe, az „*belekerült, mint Pilátus a Credóba*”. Aki pedig valami súlyos felelősséget akar elhárítani magáról, az ugyancsak Pilátus mintájára „*mossa a kezét*”, Még a dühbegurult ember is megemlékezik róla, amikor így fakad ki: „*azt a Ponciusát!*”

A kételkedő ember „*hitetlen Tamás*”. Még önmagáról is megállapíthatja valaki: „*Ebben Tamás vagyok*”. Az alattomos ember „*júdás-lelkű*”, a feljelentő „*áruló Júdás*”. A nem őszinte csók „*júdáscsók*”, az árulás díja „*júdáspénz*”; sőt van egy kereklevelű díszcserje is, amit közönségesen „*júdáspénznek*” neveznek a levelek pénzformája miatt.

KERESZT – „Keresztet hordoz” az, akire nagy nyomorúság szakadt. A megcsúfolt igazság „keresztre feszített igazság”. Viszont végleg lemondunk már arról, amire „keresztet lehet vetni”. A nehéz, szenvedésekkel teli utat járó ember „Golgotát jár”.

BÁRÁNY – Gyakran halljuk az ilyesfajta kifejezéseket, mint az „ó, te ártatlan bárány”, és „elveszett” vagy „megtért bárány”.

ÁLDOZAT – Az önzetlenség megjelölésére egy sereg rokon értelmű kifejezésünk van és pedig rendszerint az áldozat fogalmával kapcsolatosan. Ilyenek: „áldozatos lélek”, „áldozatkész ember”, vagy az „önfeláldozó ember”. Az igazán nemes gondolkozású ember mindig kész szent célokért „nagy áldozatot hozni”. Nem egy anya „feláldozza magát” a gyermekeiért.

ÜDVÖSSÉG, MEGVÁLTÁS – A boldogságtól sugárzó embernek „üdvözültek mosolya látszik az ajkán”, de „a pénz nem üdvözít senkit”. Egészen közönséges kifejezés az, hogy a sokat szenvedett ember számára „megváltást jelentett a halál”. – Az útról jött, megfáradt, kimelegedett ember fürdése, tisztálkodása után boldogan mondja: „Valósággal újjá-születtem!”

ÍTÉLET – Gyakran emlegetjük beszédünkben az ítéletet is, az utolsó ítélet fogalmának felhasználásával. A bűnöst utolérte „az Isten ítélete”, a fergeteges idő „ítéletidő”. A közbeszédből világlik ki, hogy milyen gyöngye lábón áll a keresztyén embernél is a végítélet hite, mert hiszen olyankor, ha valaminek a beköszöntét nem nagyon hiszi, olyankor azt szoktuk mondani: „tudom, majd az ítéletnapkor”. A vé-

Milyen gyöngye lábón áll a keresztyén embernél is a végítélet hite.

ményünk szerint valamire reménytelenül várakozó embert is azzal szoktuk keseríteni, hogy azt mondjuk neki: „Várhatsz ítéletnapig!”

KISÉRTÉS – Akinek valami rosszra támad kedve, bevallja: „kísértésbe estem”. Az esztelen, veszedelmes vállalkozás „istenkísértés”, ezért szoktuk mondani az ilyesmivel kacérkodó embernek, hogy „ne kísértsd az Istent!”

BŰN – Ami nagyon kívánatos, kedves, az „édes, mint a bűn”, viszont amitől igen irtózik, arról azt mondja: „utálok, mint a bűnömet”. Annak pedig, aki súlyos következményekkel járó hibát követett el, a szemébe mondják: „Ez a te bűnöd!” – Általános emberi gyarlóság az, hogy ha valahol sok ember valami hibát követett el, olyankor mindig egy valakire akarják ráhá- rítani a felelősséget, azaz „bűnbakot” keresnek. (Ószövetségi gyakorlat).

PAP – Elég sokat bíbelődik nyelvünk a papokkal is. Van „*papos beszéd*” és van „*papos*” külsejű ember. A túl sok oktatás, lélekre beszélés „*papolás*”, amit azzal hárit el magától, aki már unja hallgatni, hogy azt mondja: „*Nekem ne prédikálj!*” A kapzsi ember „*papzsák*”. Azt, hogy nem mindenkinek egyforma az ízlése, érdekesen fejezi ki a közismert mondás: „*Kinek a pap, kinek a papné*”.

SZENT – Nagy előszeretettel használjuk nyelvünkben a szent fogalmát is. Egyáltalán nem hízelgés, ha valakinek azt mondják: „*Na, te szent*”, vagy megállapítják róla, hogy „*szenteskedő*”, vagy egyenesen „*szent fazék*”, azaz savanyú, kedélytelen ember. Ezzel szemben kedves elnevezések a „*szentjános bogár*” és a „*szentjános kenyér*”. – Aki végkép nem akar valamit, az „*a szentnek se akarja*”. Vége van már annak az embernek, akit a „*szentmihály lova*” hordoz.

ANGYAL – A bájos, helyes gyermek „*angyalarcú*” vagy éppen „*olyan, mint egy angyal*”. A szerelmes ifjú „*angyalomnak*” becézi kedvesét. A karácsonyfa egyik közkedvelt díszje az „*angyalhaj*”. „*Angyalcsinálásnak*” mondja a köznyelv a magzatelhajtást.

A materialista világnézetű ember sem törölte szótárából a lélek fogalmát.

LÉLEK – A materialista világnézetű ember sem törölte szótárából a lélek fogalmát. Ő is ismer „*jőlelkű*” és „*lelketlen*” embert. Ő is beszél „*lelkiismeretről*”, amely egyformán lehet „*jó és rossz lelkiismeret*”. A városok-falvak nagyságát azzal határozzuk meg, hogy melyik „*hány lelket számlál*”. Az üres teremben „*teremtett lélek sem volt*”, az éjszakai, kihalt utcán pedig „*nem látni egy lelket sem*”. A veszedelemben kerül embert sokszor egyedül csak a „*lélekjelenléte menti meg*”. Sokat jelent baj idején az is, ha valaki „*nagy lelki erővel*” rendelkezik. Nem ér semmit annak az embernek a munkája, aki „*lélektelenül*” dolgozik. Nemcsak magának, hanem az egész emberi társadalomnak is ellensége a „*lelkiismeretlen*” ember, ezzel szemben nagy áldást jelent mindig az, aki „*lelkiismeretes*”. Hűvös időben a nő kedves ruhadarabja a kötött mellényke, a „*lélekmelegítő*”, a férfinép ezzel szemben hűvös időben jobban szereti a másik fajta „*lélekmelegítőt*”, a jófajta pálinkát. Aki figyelmetetésünk ellenére is ragaszkodik valami eltervezett gonoszsághoz, ahhoz utolsó szavunkkal azt mondjuk: „*a te lelken szárad!*” – Aki nagyon beteg, abba már „*csak háltni jár a lélek*”, aki viszont meghalt, annak „*meghúzzák a lélekharangot*”. A halál utáni lét tekintetében vannak hívei a „*lélekvándorlásnak*”.

ÁLDÁS – Meglehetősen változatos az áldás szóának a használata is. „*Nagy áldás*” az egészség, nagyon „*áldásos*” lehet nemcsak az igehirdetés, hanem egy-egy közönséges, baráti beszélgetés is. Ahol az emberek haragban, gyűlöletben élnek egymással, ott „*áldatlan állapotok uralkodnak*”. A terhes asszony „*áldott állapotban van*”, a gyermek is, a kenyér is „*Isten áldása*”, azért járja a mondás, ahol sok gyermek születik egy családban egymás után,

ott „csőstől jön az áldás”. A kvaterkázó társaság tagjai, mielőtt haza indulnának, előbb még megisszák a „szentjános áldását”.

ÁMEN – „Ámenre érkezik” az, aki megkésve, már csak a végére érkezik valaminek. Ahol so-
káiig elhúzódik valami, különösen is a hosszú beszédnél „nehéz kivárni az áment”.

Ezzel tulajdonképpen én is az „ámenhez” érkeztem. Már nem szándékozom többről szólni, csak még egynéhány közmondást, szállóigét sorolok el, amelyek vagy egyenesen bibliai eredetűek vagy legalábbis vallási fogalmakat használnak. Ilyenek:

KÖZMONDÁSOK – Szemet-szemért, fogat-fogért! (2Móz 21,24); Aki nem dolgozik, ne is egyék! (A Bibliában: „aki nem akar dolgozni, ne is egyék.” – 2Thessz 3,10); Ne tudja a bal kezed, mit cselekszik a jobb! (Jézus szava – Mt 6,3); Aki másnak vermet ás, maga esik bele! (Az eredetiben: „Aki vermet ás, beleesik, és aki követ dob el, arra esik vissza”. – Péld 26,27); Jobb adni, mint venni. (Pál apostol idézi Jézus szavait: „Nagyobb boldogság adni, mint kapni”. – Csel 20,35); Az elsőkből lesznek az utolsók. (Mt 19,30); Senki sem próféta a maga hazájában. (Lk 4,24); Vak vezet világtalant. (Mt 15,14); Jobb a közeli szomszéd a messi rokonnál. (A mai fordítás szerint: „Többet ér a közeli szomszéd a távoli testvérnél.” – Péld 27,10c); Ember tervez, Isten végez. (A mai fordítás szerint: „Az embernek az értelme terveli ki útját, de az Úr irányítja járását.” – Péld 16,9)

Nem bibliai eredetű közmondások: A nép szava Isten szava. – Várják, mint zsidók a Messiást. – Leszedték róla a keresztvizet. – Minden csoda három napig tart. – Szegény, mint a templom egere. – Szegény az eklézsia, maga harangozik a pap. – Isten szeme mindent lát. – Krisztus koporsóját sem őrizték ingyen. – Könnyen üdvözül, akinek Krisztus a barátja. – Segíts magadon, az Isten is megsegít. – Minden szentnek maga felé hajlik a keze. – Az úr a pokolban is úr. – Amilyen az adjisten, olyan a fogadjisten.

Mint dolgozatomban elején mondtam, nem többre vállalkoztam, csak arra, hogy egy csokrot gyűjtök össze magyar nyelvünk keresztyén-vallási eredetű elemeiből. Ez a csokor korántsem teljes. Rengeteg virág akad még ezeken kívül is nyelvünkben, mely mind ebbe a csokorba tartoznék. De legyen elegendő annak meglátásához, hogy a Biblia és a keresztyénség általában nem maradt hatástalan népünk életében, hanem igenis erőteljes hatással volt nyelvünk alakulására. A magam részéről hiszem, hogy ez nemcsak annyit jelent, hogy nyelvünk ilyen módon szebb, íze-
sebb, kifejezőbb és gazdagabb lett, hanem azt is jelenti, hogy a keresztyénség eljutott népünk szívéig is. Ezek a szavak és kifejezések bizonyos mértékben éppen ennek a szívemben láthatatlanul ott élő keresztyénségnek a tükröződései.

Tanúskodni a lelkiismeret nyugalmáért

„Szorultságomban – tág tért adtál” Balla Árpád református lelkipásztor hagyatéka A Tiszántúli Református Egyházkerületi és Kollégiumi Levéltár kiadványa, szerkesztette Szabadi István, Debrecen, 2012.

A levélírás mindennapos cselekedetünk. Ismerjük a formai szabályokat és a tartalmi elvárásokat. Egy levélben lehet őszinte a szerző, hiszen biztos lehet az olvasó kilétében, nem nyílt képeslap, amelyet bárki megismerhet. A levél személyes – már-már bensőséges – műfaj. Megírását kiválthatja egy fontos esemény, egy élmény, egy hangulat, de szorítkozhatunk benne tény-szerű beszámolóra is.

egy fontos esemény, egy élmény, egy hangulat, de szorítkozhatunk benne tény-szerű beszámolóra is.

Egy nagy csokor, közel 200 levelet tart a kezében az érdeklődő, ha felüti Balla Árpád könyvét. Szerzőjük nem küldte el, de gondosan őrizte azokat az utókor számára. Bár a legtöbbször van megszólítottja, mégis sokkal inkább nekünk szól, akik azon kor után élünk, amelyet ő átélt és megszenvedett.

Balla Árpád több szolgálati hely után 1945-től lett a hajdúnánási református gyülekezet lelkésze. Innen rendőri közreműködéssel az akkori, Péter János debreceni püspök által vezetett egyházkormányzat 1953-ban a nyírségi (ahogy ők nevezték akkor) fegyházmegyébe, Sényőre száműzte (ahol közeli kollégája lett a Budapest-ről eltávolított és Bujon szolgáló Szabó Imréné). A korábban sajtósként is dolgozó Balla Árpád itt írja meg – a közeli szőlőhegyről elnevezett – péntekhegyi leveleket. A büntetés 47 hó-

napig tartott, 1957-ben került vissza Hajdúnánásra, ahol 1970-es nyugdíjba vonulásáig szolgált. Utána még elvállalta a szalonnai gyülekezet pásztorlását, így ő vezette a gyönyörű templom felújítását. 1982-ben szólította haza Urunk.

A levelekben korának eseményeire reflektál. Egy-egy írás kiváló oka egy cikk megjelenése az *Út* című református lapban, egy konferenciái előadás, egy hirtelen emelkedő lelkes karrier. Így a leggyakoribb címzettek Péter János püspök, Békefi Benő esperes (korábbi évfolyamtárs), Fekete Sándor felelős szerkesztő, de számos levél szól általánosan az egyházkormányzatnak. Reagál egyházi ügyekre, de néha világpolitikai eseményekre is. Mindent szóvá tesz, ami evan-

gélium-, ember- vagy nemzetellenes. Egyaránt félti az országot a megszálló szovjetektől, és az egyházat az őket kiszolgálóktól.

Balla Árpád önnön helyét így határozza meg: „*Aki e sorokat írja, a megosztott Magyarország másik, nagyobbik oldalán, de nem az egyház másik oldalán él lelki emigrációban. Ott íródnak e sorok, ahol kilencmillió magyar s benne majd kétmillió református ember él, küzd, vár és reménykedik.*” (112. o.) Elgondolkozhatunk persze azon is, hogy miért ír ennyit valaki az íróasztalfiókjának, illetve egy annál sokkal biztonságosabb rejtkehelynek. Szerzőnk erre is választ ad: „*Vannak dolgok, amelyekről nem szabad hallgatni! Isten a lelkiismeretet avégre teremtette, hogy azon keresztül megszólaljon az is, amiről sokszor a legnehezebb beszélni.*” (118. o.) De bízunk abban is, hogy a szovjet rémuralom véget ér, és lesznek majd olvasói: „*... azért, hogy ne menjen feledésbe egészen a nánási ügy, meg azért, hogy elkövetkezendő idők egyházi népe ismerje meg az egyházkormányzat igazi arcát, azt amelyiken nincs álarc, nincs leeresztett sisak-rostély...*” (326. o.) Ír, mert „*tartozik azonban a magyar református egyháznak ezzel a vallomással.*” (386. o.) – 1956 áprilisában. „*Tudod az a céloom ezekkel a levelekkel, hogy egyházunk történő, valóságos élete kapjon ezekben valóságos, nem pedig sematikus kiértékelést.*” (148. o.) „*A megsebzettek: tanúk akarnak lenni ma és egy eljövendő megtisztult időben! Tanúbizonyosságok, akik látták az Úrnak dicsőségét és tanúbizonyosságok, akik benne éltek a magyar református egyházunk legszomorúbb és legtragikusabb idejében.*” (278. o.)

Balla Árpád stílusa élvezetes, pengéje éles és pontos, nézőpontját ma is igazoltnak látjuk. „*Beálltál hát te is a közegyházi lemezjátszók közé.*” (92. o.) – írja egy magasra kapaszkodott kollégának. Az Állami Egyházügyi Hivatal „*a magyar református lelkipásztorok kenyéradó gazdája és szellemi rabtartója... a mai református egyház: az ÁEH próbabábúja.*” (71. o.) „*... egykori főgazdátok, az ÁEH vörös-kimonós első dajkája: Kossa István úr:*” (106. o.) Más helyen „*cégéres gonosztevőknek*” (319. o.) ír. Különösen is megtapasztalható keserű humora a kisdíákként a Közalap Bácsinak írt levélben (216–217. o.), valamint az *Interjú Bürkös Mariska néniel* című írásban (358–361. o.).

Az ország és az egyház helyzetét pontosan látja: „*Itt vagyunk tehát kiszolgáltatottságban, a modern rabszolgaság testi, lelki, szellemi béklyóival a bolsevista Szovjetunió vörös csillagának fénye alatt.*” (36. o.) Korának sajtómunkájáról is lesújtó a véleménye: „*Az Út papíros-katedrája nem egyéb, mint evangéliumi mázzal bevont politikai szócső. Amolyan református Szabad Nép. Ha úgy tetszik: református Pravda.*” (96. o.) Kemény az ítélete, amikor egy publikáció után a szerzőt Júdáshoz hasonlítja. (91. o.) Számtalanszor felemeli a szavát az új teológia, azaz a kommunizmust támogató református ideológia ellen: „*... mondotta legutóbbi lelkészértekezleten azt a badarságot, hogy a lelkipásztorokat a tszcs melletti állásfoglalásra csak a Szentlélek vezetheti rá.*” (130. o.) Egyenes beszédet gyakorol konkrét személyekkel szemben is, Péter Jánosnak írja: „*Ennek a diktatórikus episkopalizmusnak pedig éppen ön Püspök úr a szervezője, megszilárdítója, gyakorlója: az első széken ülő kegyetlen egyházi diktátor!*”

(136. o.) Emiatt aztán „*a kommunista államhatalom leghűségesebb kádere napjainkban a református egyházkerületet!*” (375. o.)

Balla Árpád tollán keresztül többször is megszólal a prófétai szó, hiszen folyamatosan kifejezi reményét az 50-es évek rendszerének összeomlásáról, de egyes személyekkel kapcsolatban is a jövőbe tekint: „*Sok egyéb reménység mellett benne él ebben a református közvéleményben, hogy eltűnik az egyházi élet porondjáról Péter János tiszavidéki püspök is, kisdied seregével és hamis közvéleményformálásával. El fog tűnni, mert ön valóban az Isten hamis bizonyágtevőjének találtatott.*” (240–241. o.) Talán csak egyszer tapasztaljuk, hogy a történelem nem őt igazolta: „*Ne riadatok meg, Nem fog ez a nép fegyverre kelni. Ne féljete, nem lesz magyar Poznan.*” (403. o.) – írja ezt két és fél hónappal az 56-os forradalom kitörése előtt. Az egyházvezetés fejére ráolvassa legnagyobb bűneit is: „*megállítottátok az ébredést a magyar református egyházban és megszerkesztettétek a kommunista tanokkal koegzisztenciában lévő új teológiát és új egyházkerületet.*” (405. o.)

Balla Árpád néhány alkalommal kitekint evangélikus egyházunkra is. Megemlékezik arról, hogy néhányan jártak az egyház igazi útján, ennek kapcsán – Szabó Imre és Papp Béla mellett – megnevezi Ordass Lajost (168. o.). Szintén református példakkal egy sorban említi Vető Lajost, amikor Otto Dibeliustól való elhatárolódásról ír (375. o.). Többször foglalkozik az EVT galyatetői tanácskozásával és annak hatásaival. Ennek kapcsán szól arról is, hogy „*mekkora diplomáciai ügyesség, idegtépő gond, sunyító félelem kellett ahhoz, hogy megakadályozzátok Ravasz László, Ordass Lajos, Enyedy Andor megjelenését Galyatetőn!*” (402. o.) Végül egy elismerés egyházunk 56-os átalakulásáról: „*A kívülálló világ, – amelyet egyébként oly szívesen másolt egyházkerületünk – már réges-rég megkezdte a sebek gyógyítását. Az evangélikus egyház minden bürokratikus formáság mellőzésével végezte el ezt az igazán evangéliumi szolgálatot. Református egyházunk makacsul hallgatott és várt.*” (409. o.)

Annak az olvasónak, akinek – mint nekem – nincs ideje vagy módja azokat a korabeli cikkeket sorra előkeresni, amelyekre Balla reagál, a legizgalmasabb olvasmány talán az a három nagyobb lélegzetű levél (178–183., 271–277. és 405–415. o.), amelyekben átfogóbb elemzését adja a kor társadalmi, közhatalmi és egyházi állapotainak.

Balla Árpád a levelek jelentős többségét igei hivatkozással zárja. Idézetei kivétel nélkül találóak, és éles tükröként szolgálnak annak, aki beléjük tekint. Kádár Imre teológiai tanár állami kitüntetése kapcsán írja: „*Milyen kegyelmes az Isten, hogy még vagyunk sokan, akik a vörös rendjel-esőben ezt tudjuk olvasni: »És tövisből fonott koronát tőnek a fejére...« Töviskorona! Ez a legszebb rendjel Imre, ha nem tudnád...*” (89. o.) Az olvasó megbizonyosodhat arról, hogy Urunk méltónak találta Balla Árpádot erre a legmagasabb rendjelre, ő pedig hordta azt fentről kapott erővel, hittel, türelemmel.

Mindent szóvá tesz, ami evangélium-, ember- vagy nemzetellenes.

Summary

We are honored to hand our readers the 99th issue of our periodical. In it the opening sermon helps overcome our anxieties felt at the beginning of the school year. It strengthens us in our faith and calls the force of the Holy Ghost.

We continue Luther's teaching about free will which describes how God turns all wills to serve his own will, and through this He works for man's salvation.

We commemorate the 35th anniversary of the death of Lajos Ordass with the late obituary by **Vilmos Vajta** and with a writing from **Enikő Böröcz**, in which she describes the last years of the bishop based on his diary.

Among our studies we bring the second part of Identity and Tolerance from **József Tubán**, followed by a lecture from **Gábor Weltler** about conversion, in which he describes the correct theological content of the word itself by examining the biblical phrases and our documents of confession.

As a lighter genre after the theological studies we offer an interesting writing about the biblical phrases found in the Hungarian language.

We call our readers' attention to a book with the nominal letters from the late Calvinist pastor **Árpád Balla**.

We hope reading our periodical will bring our readers many moments of content!

Our editorial staff is preparing a surprise for the next – 100th – issue...

Zusammenfassung

Wir stellen unseren Lesern die 99. Ausgabe der neuen Reihe der „Christlichen Wahrheit“ (Keresztyén Igazság) vor. In ihr zerstreut die Rubrik *Predigt* unsere zu Beginn des Schuljahres gefühlten Unsicherheiten und Schwächen, stärkt den Glauben und bittet um die Kraft des Heiligen Geistes.

Wir fahren fort mit *Luthers Lehre über den freien Willen*, die zeigt, dass Gott jeden Willen in den Dienst seines Willen stellt und damit die Rettung des Menschen bewirkt.

Wir gedenken des 35. Todestages von Lajos Ordass mit einem Nachruf vom **Vilmos Vajta** und einer Schrift von **Enikő Böröcz**, in der aufgrund des Tagebuches Ordass' die Taten des Bischofs in seinen letzten Lebensjahre vorstellt.

In unseren Studien veröffentlichen wir den zweiten Teil von **József Tubán's** Schrift *Identität und Toleranz*, sowie **Gábor Weltler's** Vortrag über *Bekehrung*, in der er uns aufgrund der Bekenntnisschriften, aber auch durch Untersuchung biblischer Fachbegriffe, die richtige theologische Bedeutung des Wortes erklärt.

Nach den theologischen Schriften veröffentlichen wir als Erholung eine interessante Studie über *biblische Ausdrücke in der ungarischen Sprache*.

Danach empfehlen wir ein Buch der Aufmerksamkeit unserer Leser: **Árpád Ballas** *Fiktive Briefe* einiger reformierter Pfarrer.

Wir hoffen, dass die Lektüre unserer Zeitschrift unseren Lesern inhaltsreiche Minuten bereitet.

Für die nächste, die 100. Nummer, bereitet unsere Redaktion eine Überraschung vor...

E számunk szerzői

Dr. Böröcz Enikő lelkész, egyháztörténész – Budapest

† legid. Dedinszky Gyula lelkész – Békéscsaba

Kovács László lelkész – Nemeskolta

Tubán József lelkész – Csorna

† D. Dr. Vajta Vilmos teológiai professzor – Svédország

Véghelyi Antal lelkész – Budapest

Weltler Gábor lelkész – Malomsok

ifj. Zászkaliczy Pál matematikus – Budapest

Szeretettel ajánljuk Olvasóink figyelmébe alábbi kiadványainkat:

Ordass L.:	Útavaló (áhitatok minden napra)	1970,-
Ordass L.:	Nem tudok imádkozni	700,-
Ordass L.:	Vádirat (korrajz)	50,-
Ordass L.:	Jó hír a szenvedőknek (igehirdetések, 1956–57)	700,-
Ordass L.:	Akikkel az Úton találkoztam	500,-
Ordass L.:	Gondolatok a Filemon levél olvasása közben	100,-
Giertz Bo-Ordass:	Hitből élünk	600,-
Lyngar-Ordass:	A fáklya (ifjúsági áhitatos könyv)	450,-
Terray L.:	Nem tehetett mást (Ordass püspök életútja)	250,-
Scholz L.:	Tisztítsd meg szívedet!	250,-
Scholz L.:	Két sugárzó igazgyöngy (írásmagyarázat)	300,-
Scholz L.:	Elveszett és megtaláltatott (a tékozló fiúról)	150,-
Sólyom J.:	Hiszem-tudom (bevezetés az egyház tanításába)	400,-
Boleratzky L.:	Aki mindvégig állhatatos maradt	600,-
Virág J.:	Dr. Luther Márton önmagáról	900,-
Luther M.:	14 vigasztaló kép	250,-
Botta I.:	Dévai Mátyás, a magyar Luther	200,-
Jung E.:	Hogyan vezessem a vasárnapi iskolát	450,-
Maróthy J.:	Szegények szíve (novellák)	700,-
Rözse I.:	A halál árnyékának völgyében	500,-
Boleratzky L.:	Evangélikus egyházjog (I-II. kötet)	1700,-
Kaj Munk:	Három dráma	600,-
Böröcz S.:	Kiáltás a mélyből (egy lelkész élete a Gulágon)	1400,-
Ittés J.:	Az evangélium hullámhosszán (meditációk)	500,-
Kapi B.:	Isten hárfása (Gerhardt Pál életregénye)	1400,-
Thurnayné Schulek V.:	Termő csipkebokor	2400,-
Gémes István:	Fellebbentett fátyol (igehirdetések)	1250,-
Gémes István:	... „saját kezemmel írom: Pál”	1400,-
Ifj. Joób Olivér:	Tenger harcon át – Joób Olivér élete (1910–1969)	1800,-
Joób Olivér:	Ünnep – hetven áhítat egy évre	1400,-

A keresztyén igazság előfizetési díja: 1700,- Ft. Külföldre 1500,- Ft. Egy szám ára 450,- Ft.

Folyóiratunk megrendelhető: Ordass Lajos Alapítvány, 1171 Budapest, Lenkeház u. 7.

Bankszámlaszám: 10700732-49912407-51100005

Könyveink postai szállítását vállalja a Huszár Gál könyvesbolt (1054 Budapest, Deák tér 4. Telefon: 1 / 266-6329)

Tartalmi összesítő

A Keresztyén Igazság új folyamának 99. számát nyújtjuk át Olvasóinknak. Benne az *igehirdetés* a tanév kezdetén érzett bizonytalanságainkat, gyengeségeinket oszlatja, erősít a hitben, a Szentlélek Úristen erejét kéri.

Folytatjuk *Luthernek a szabad akaratról* szóló tanítását, mely bemutatja, hogy Isten minden akaratot saját akarata szolgálatába állít, és vele az ember üdvösségét munkálja.

Megemlékezünk Ordass Lajosról halálának 35. évfordulóján **Vajta Vilmos** egykor megírt nekrológiájával, és **Böröcz Enikő** írásával, melyben Ordass naplója alapján a püspök utolsó éveinek tevékenységeit mutatja be.

Tanulmányaink között **Tubán József** *Identitás és tolerancia* című írásának második részét közöljük, majd **Weltler Gábornak** a *megtérésről* szóló előadása olvasható, melyben hitvallási irataink alapján, de a bibliai szakkifejezések vizsgálatával is, mutat rá a szó helyes teológiai tartalmára.

A teológiai olvasmányok után kikapcsolódásként egy érdekes *tanulmányt* közlünk *a magyar nyelvben található bibliai kifejezésekről*.

Olvasóink figyelmébe egy **Balla Árpád** néhai református lelkész *fiktív leveleit* tartalmazó könyvet ajánlunk.

Reméljük, hogy Olvasóinknak tartalmas perceket szerez majd folyóiratunk olvasása!

A következő, 100. számra pedig szerkesztőségünk meglepetéssel készül ...